

RÉGIÓK, MEGYÉK, VÁROSOK, KÖZSÉGEK

Közigazgatás, megyék, régiók

1848-ban egész Magyarország (a Szent István korona országai) az alábbi nagy közigazgatási egységekből állt:

Dunántúli kerület
Dunán inneni kerület
Tiszán inneni kerület
Tiszántúli kerület
Partium
Drávántúli kerület
Horvátország
Szabad kerületek
Magyar katonai végvidék
Erdély

Ebből az anyaországhoz tartoztak a Dunán inneni és Dunántúli, a Tiszán inneni és Tiszántúli, valamint a Szabad kerületek, továbbá a Partium.

1880-tól 1919-ig az anyaország és Erdély területén 63 vármegye képviselte a középszintű közigazgatást. (Horvát-Szlavonországban 8 vármegye volt.)

1919-ben a trianoni békeszerződés után a megyék száma 34-re csökkent. A határ által átszelt „csonka” megyék egy részét 1923-ban összevonták, a vármegyék száma 25 lett.

1949-ben hozták létre a ma is fennálló 19 megyét.

Ezt követően voltak kísérletek a megyénél nagyobb területi egységek kialakítására (tervezési-gazdasági körzetek), ezek funkciói azonban korlátozottak maradtak. A jelenlegi tervezési-statisztikai régiókat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról szóló Országgyűlési határozat jelölte ki, amit 1999-ben törvény is megerősített. Hatáskörük egyelőre szűk, de megerősödésük a jövőben valószínű.

Népesség, népmozgalom megyék és régiók szerint, 2000–2001

Főváros, megye, régió	Népesség száma, ezer fő	Népsűrűség fő/km ²	Ezer lakosra jutó			Csecsemő- halandóság
			élveszületés	halálozás	természetes fogyás	
	2001. február 1.					
Budapest	1 775	3 381	8,2	13,9	-5,7	10,0
Pest	1 081	169	10,6	12,5	-1,9	8,5
Közép-Magyarország	2 856	413	9,1	13,4	-4,3	9,3
Fejér	435	100	9,3	11,3	-2,0	8,9
Komárom-Esztergom	317	140	9,5	12,8	-3,3	8,8
Veszprém	374	81	8,7	12,3	-3,6	7,8
Közép-Dunántúl	1 126	100	9,2	12,1	-2,9	8,5
Győr-Moson-Sopron	435	106	9,0	12,2	-3,2	10,7
Vas	269	81	8,5	13,8	-5,3	7,6
Zala	298	79	8,3	13,8	-5,5	11,2
Nyugat-Dunántúl	1 002	89	8,6	13,1	-4,4	10,0
Baranya	408	92	9,4	13,4	-3,9	9,8
Somogy	335	56	9,8	14,6	-4,8	8,0
Tolna	250	68	9,4	14,0	-4,7	11,8
Dél-Dunántúl	994	70	9,6	14,0	-4,4	9,7
Borsod-Abaúj-Zemplén	745	103	11,3	13,8	-2,5	9,6
Heves	326	90	9,4	14,0	-4,6	6,2
Nógrád	221	87	9,9	15,5	-5,5	6,1
Észak-Magyarország	1 291	96	10,6	14,1	-3,5	8,3
Hajdú-Bihar	553	89	11,1	12,5	-1,4	8,5
Jász-Nagykun-Szolnok	416	75	10,2	14,2	-4,1	8,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	583	98	12,0	12,5	-0,5	11,7
Észak-Alföld	1 552	88	11,2	13,0	-1,8	9,8
Bács-Kiskun	547	65	9,9	14,0	-4,1	9,3
Békés	397	71	9,2	14,9	-5,7	8,6
Csongrád	433	102	9,2	14,7	-5,5	8,1
Dél-Alföld	1 377	75	9,5	14,5	-5,0	8,7
Ország összesen	10 197	110	9,7	13,5	-3,8	9,2

A régiók gazdasági fejlettsége jelentősen különbözik. Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék kiemelkedően magas Közép-Magyarországon, meghaladja az országos átlagot Nyugat-Dunántúlon és megközelíti azt Közép-Dunántúlon. A két déli régió gazdasági színvonala 20-25%-kal elmarad az országos átlagtól, a két északi régióé mintegy 35%-kal. Amióta ilyen számítások készülnek (1994), a különbségek nőttek: nagyobb lett az első három régió előnye, illetve a másik négy hátránya.

Kisebbségi egységek – a megyék és a főváros – adatai még nagyobb eltéréseket mutatnak, mint a régiók. A legmagasabb és a legalacsonyabb szint közötti különbség a régiók esetében 2,4-szeres, a főváros és a megyék viszonylatában 3,5-szeres.

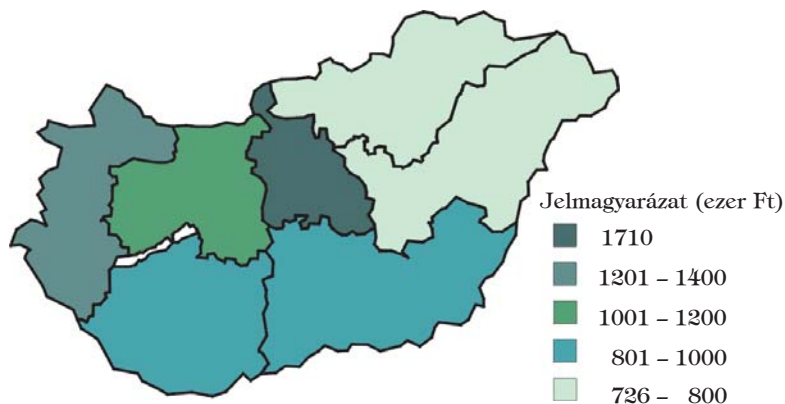
A gazdasági színvonal különbözősége és annak változása összefügg – többek között – a beruházások nagyságával, valamint a külföldi tőke jelenlétével. Ezek részben következményei, részben pedig előidézői egy-egy térség gazdasági fejlettségének. Mindkét mutató jellegzetes regionális különbségeket mutat.

Beruházás, külföldi tőke egy lakosra jutó értéke, 2000

Régió	Beruházás ezer Ft	Külföldi tőke	
		ezer Ft	az országos átlag százalékában
Közép-Magyarország	383,6	701,5	244,4
Közép-Dunántúl	293,0	198,6	69,2
Nyugat-Dunántúl	372,6	227,7	79,3
Dél-Dunántúl	186,6	52,8	18,4
Észak-Magyarország	236,7	128,2	44,7
Észak-Alföld	200,3	69,2	24,1
Dél-Alföld	165,9	92,4	32,2
Ország összesen	282,5	287,0	100,0

Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) régiók szerint, 1999

Területi egység	Ezer forint	Az átlag	A legmagasabb	A legalacsonyabb
		százalékában		
Közép-Magyarország	1 710	151	100	236
Nyugat-Dunántúl	1 301	115	76	179
Közép-Dunántúl	1 061	94	62	146
Dél-Dunántúl	880	78	51	121
Dél-Alföld	843	75	49	116
Észak-Magyarország	751	66	44	103
Észak-Alföld	726	64	42	100

Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) a főváros és megyék szerint, 1999

Területi egység	Ezer forint	Az átlag	A legmagasabb	A legalacsonyabb
		százalékában		
Budapest	2 159	191	100	349
Győr-Moson-Sopron	1 480	131	69	239
Vas	1 333	118	62	216
Fejér	1 287	114	60	208
Zala	1 014	90	47	164
Tolna	1 009	89	47	163
Csongrád	977	86	45	158
Komárom-Esztergom	934	83	43	151
Pest	911	80	42	147
Veszprém	910	80	42	147
Baranya	885	78	41	143
Heves	817	72	38	132
Hajdú-Bihar	810	72	38	131
Bács-Kiskun	791	70	37	128
Somogy	778	69	36	126
Békés	772	68	36	125
Jász-Nagykun-Szolnok	763	67	35	123
Borsod-Abaúj-Zemplén	760	67	35	123
Nógrád	620	55	29	100
Szabolcs-Szatmár-Bereg	618	55	29	100
Ország összesen	1 132	100	52	183

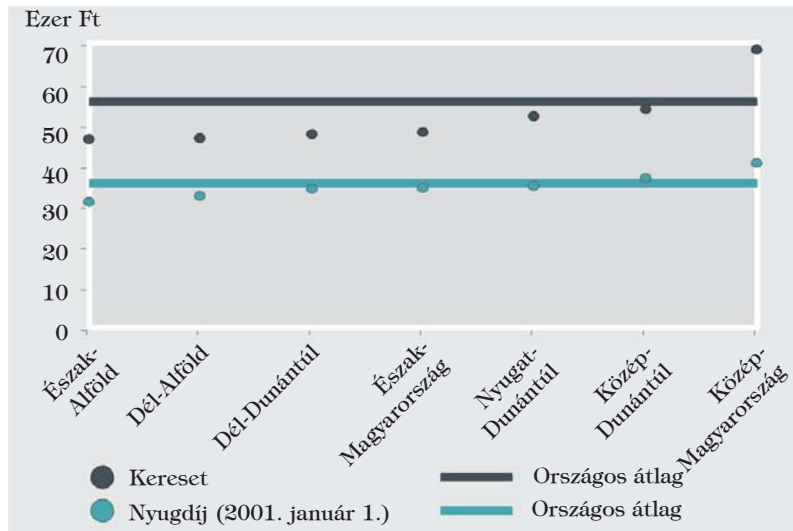
A fejlettségben fennálló regionális különbségek fellelhetők a munkaügyi mutatószámokban is.

Foglalkoztatottság, keresetek, 2000

Régió	A 15–74 évesek közül gazdaságilag aktív, %	A gazdaságilag aktív közül munkanélküli, %	Az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete	
			forint	az országos átlag százalékában
Közép-Magyarország	57,1	5,2	68 353	123
Közép-Dunántúl	55,7	4,8	53 586	96
Nyugat-Dunántúl	58,7	4,2	51 840	93
Dél-Dunántúl	51,3	7,8	47 585	86
Észak-Magyarország	48,7	10,1	48 051	86
Észak-Alföld	48,3	9,2	46 348	83
Dél-Alföld	51,9	5,1	46 469	84
Ország összesen	53,5	6,4	55 650	100

A keresetekhez hasonló differenciáltságot mutatnak a nyugdíjak is.

**A nettó havi átlagkereset és az átlagnyugdíj
havi összege 2000-ben**

Magyarország fővárosa és megyéi

Budapest

A főváros történelmében korszakalkotó az 1872. évi XXXVI tc., amely Buda és Pest szabad királyi városokat, Óbuda mezővárost és a Margitszigetet „Budapest főváros” név alatt egyesítette. A városfejlődés első, kétségkívül legdinamikusabb szakasza az egyesüléstől a század végéig terjedő korszak. Ebben az időszakban vált mindinkább központjává az ország közlekedésének, ipari, kereskedelmi és pénzügyi életének éppúgy, mint a kulturális életnek. Ekkor teremtődtek meg a kommunális hálózat alapjai és a tömegközlekedés területén is forradalmi változás következett be. A mai Vörösmarty tértől az Állatkertig megépült a földalatti, a kontinens első kéregvasútja.

Budapest népességszáma az 1870. évi 280 ezerről a század végére 733 ezerre növekedett. A XX. század első négy évtizedében a lélekszám másfélszeresére, 1165 ezerre nőtt, a később hozzácsatolt településekké ugyanakkor 128 ezerről 548 ezerre gyarapodott.

Az 1950. év újabb mérőföldkövet jelentett a város történetében: 23 település hozzácsatolásával megalakult Nagy-Budapest. Ezt követően a főváros népességnövekedése felgyorsult. Az iparosítás nyomán a munkahelyek száma nőtt, a bőven kínálkozó munkaalkalom a vidékiek tömeges feláramlását indította el, s a lakosság száma 1970-ben már meghaladta a 2 milliót. Az 1980-as években a vándorlásból eredő szaporulat már nem volt elégséges a természetes fogyás kiegyenlítéséhez, így ekkor első ízben Budapest népessége csökkent. Ez a tendencia a 90-es években felerősödött, a népesség évente átlagosan több mint 20 ezer fővel fogyott. Az ezredfordulón 1,8 millióan éltek a fővárosban, ez az ország lakosságának 18%-a. Jelenleg a népesség csökkenésében jelentős szerepet játszik a Budapestről Pest megyébe költözők számának emelkedése.

A Nagy-Budapest megalakulása óta eltelt időszak lakásépítkezései alapvetően megváltoztatták a városterület beépítettségét. Az 1990-ig megvalósult mintegy 330 ezres lakásszaporulat kétharmad része azokon a területeken jelentkezett, ahol közműves vagy könnyen közművesíthető területek álltak rendelkezésre.

Lakásépítés

Időszak	Épített lakások évi átlagos száma	Átlagos alapterület, m ²
1951 – 1955	4 202	..
1956 – 1960	8 077	..
1961 – 1965	10 164	..
1966 – 1970	11 788	54*
1971 – 1975	15 467	55
1976 – 1980	17 118	58
1981 – 1985	14 881	60
1986 – 1990	8 944	70
1991 – 1995	3 692	87
1996 – 2000	3 029	102

* 1969–70. évek adata.

1950 és 1990 között a lakásépítési tevékenységet döntő részben – 70% – a mennyiségi lakásigény kielégítésére hivatott lakótelepi építkezések jelentették, s ezzel együtt jelentősen javult a fővárosi lakásállomány közművekkel való ellátottsága. Az 1990-es években viszonylag kevés lakás épült, de ezek átlagos alapterülete, komfortossága nagyobb az előző évtizedeket jellemzőnél.

A főváros az ezredfordulóra mind a gazdasági, mind a kulturális élet területén megtartotta vezető szerepét.

A gazdasági élet főbb mutatói, 2000

Megnevezés	Budapest	Az ország százalékában
Működő gazdasági szervezetek száma	266 762	28,7
ebből: vállalkozás	248 676	29,4
Budapesti székhelyű gazdasági szervezeteknél alkalmazásban állók száma	964 493	35,5
Alkalmazásban állók körében a szellemi foglalkozásúak aránya	53,2	42,4*
Külföldi érdekeltségű vállalkozások száma**	13 964	52,8
Jegyzett tőke, milliárd Ft**	1 786,4	56,6
ebből: külföldi részesedés	1 500,5	57,2

* Aránya az országban.
** 1999.

2000 végén az ország vállalkozásainak 29%-a (249 ezer) működött Budapesten, így ezer lakosra 138 működő vállalkozás jutott, 54-gyel több az országos átlagnál. Budapest országon belüli szerepe mind az oktatás, mind a tudományos és kulturális élet területén kiemelkedő.

1999-ben az ország középiskolásainak 24%-a, az egyetemek, főiskolák hallgatóinak 41%-a tanult a fővárosban nappali tagozaton. A felsőoktatási intézményekhez csatlakozó és a vállalati kutatóhelyeken, valamint az önálló kutatóintézetekben 1999-ben az ország tudományos kutatóinak 57%-a (14 ezer fő) dolgozott.

Az elmúlt években a kulturális intézmények igénybevétele valamelyest visszaesett, de a főváros vezető szerepe változatlanul megmaradt. A színházak közül európai viszonylatban is kiemelkedik a Magyar Állami Operaház, Ybl Miklós építészeti remeke, melyet 1884-ben nyitottak meg.

A kulturális élet főbb mutatói

Megnevezés	1990	1999	
		Budapest	ország
Ezer lakosra jutó színházlátogatók	1 478	1 150	399
Egy lakosra jutó mozilátogatók	4,8	4,3	1,4
Ezer lakosra jutó múzeumlátogatók	1 658	1 334	965

Egyes múzeumok a fővárosi városképet is meghatározó épületekben találhatók. Ilyenek pl. a Magyar Nemzeti Múzeum, a Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria. E két utóbbi intézmény a Királyi Palotát is magába foglaló Budai Várban található, amely része a világörökségnek.

Baranya

Baranyát demográfiai vonatkozásban különleges helyzetűvé teszi a megye délnyugati része, az Ormánság. Sehol nincs ugyanis az országnak még egy ilyen nagy összefüggő területe, ahol az „egyke” több mint egy évszázadon át uralkodó felfogás és társadalmi gyakorlat lett volna.

Az „egyke” az Ormánság népesedési problémája, lakosságának speciális gyermekvállalási hajlandósága, mely az egy és csak egy gyermek világrahozatalában nyilvánult meg. Az alaptényező – a birtokelaprózódástól való félelem – később más motívumokkal is bővült. A meglevő birtok védelme mellett csakhamar a meggazdagodás utáni vágy is szerepet kapott az ormánsági népesség reprodukciójának alakulásában.

Az „egyke” rendszer mellett a népességszámfogyás a következőképpen ment végbe: 100 emberből az utána jövő nemzedékben 40, a másodikban 16, a harmadikban 6,4 lett. Az „egyke”-hez hasonlóan sajátos jellemzője Baranyának a lakosság etnikai összetétele is. Alig akad az országnak olyan megyéje, ahol a nemzetiségek hosszú ideig a megye lakosságának közel egyharmad részét képezték volna.

Baranya megyében az 1941. évi népszámláláskor a lakosság kb. háromtizede német anyanyelvűnek, jelentős részük német nemzetiségűnek is vallotta magát. Egy részük a háború végén elmenekült, a többiek nagy részét pedig – a potsdami egyezmény szellemében – áttelepítették. A kitelepített családoknak – az állam tulajdonába került – házat be kellett népesíteni. A benépesítésben a Csehszlovákiából, Romániából, Szovjetunióból és Jugoszláviából áttelepültek is részt vettek. Jugoszláviából főleg 3 területről érkeztek lakosok: az ún. „baranyai háromszög”-ből, Horvátországból, valamint a Bácskának Jugoszláviához tartozó részéből, ahonnan nem az őslakosok, hanem a Bukovinából és Moldvából korábban áttelepített székelyek (csángók) jöttek Baranyába. A ki- és betelepítések igen változatossá tették a lakosság összetételét. Jól érzékelteti ezt néhány község konkrét példája; így Hidasé, ahol 1948-ban a 319 család közül mindössze 16 volt korábban is helyi lakos, 303 pedig máshonnan érkezett, összesen 52 helyről, vagy Mecseknádasdéra, ahol a 144 családból 140 volt az új, mely új családoknak előzőleg 42 település adott otthont. A fentiek következtében a korábban is soknemzetiségű megye ezen jellege tovább színesedett, bár ez a népszámlálási adatokból nemigen tűnik ki. 1949-ben pl. – az 1941. évi 80%-kal szemben – a népesség 99%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Ennek oka a lakosság tartózkodásában (további kitelepítéstől való félelmében) rejlik. Az 1990. évi népszámláláskor egyébként a lakosság 94%-a vallotta magát magyarnak, 2,5%-a német, másfél százaléka cigány, egy százaléka horvát nemzetiségűnek, mellettük elenyésző arányban élnek még a megyében szerbek, szlovákok és románok is.

A megyén belül a gazdasági és társadalmi életben – így az oktatás területén is – meghatározó szerepe van Pécsnek. A város nemcsak a Dunántúl, hanem az ország egészének is egyik legnagyobb felsőoktatási központja. Egyetemét a középkorban Nagy Lajos király alapította. Az intézmény megnyitása az Európában tapasztalható egyetemalapítási hullámba illeszkedett, sorrendben a bécsi után következett, megelőzve ezzel a mai külföldi egyetemek legnagyobb részét.

Az alapító oklevelet 1367-ben V. Orbán pápa adta ki, aki filozófiai, jogi és orvosi fakultás működését engedélyezte. Nagy Lajos halála után az egyetem hanyatlani kezdett, s valószínűleg 1543 táján szűnt meg, amikor Pécs török uralom alá került. Bár több, mint hatszáz éven át szinte mindig működött Pécsen valamilyen felsőoktatási intézmény, az újkori egységes pécsi egyetem létrejöttét 2000. január elsejétől datálhatjuk. A Janus Pannonius Tudományegyetem, a Pécsi Orvostudományi Egyetem, a szekszárdi Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola kihelyezett pécsi tagozatának egyesülésével ekkor alakult meg a Pécsi Tudományegyetem (a Pollack Mihály Műszaki Főiskola már korábban összeolvadt az intézménnyel). Mindezek révén az egyetem Magyarország egyik legnagyobb, legszerteágazóbb kutatási, oktatási spektrumú intézményévé vált. Állam- és jogtudományi, közgazdaság-tudományi, műszaki főiskolai, művészeti, pedagógiai, bölcsész- és természettudományi kara (ez utóbbi felnőttképzési és emberierőforrás-fejlesztési, valamint tanárképző intézete) tág lehetőséget kínál a továbbtanulni szándékozók számára. Az általános orvostudományi kar (azon belül a fogorvosképzés) mellett megtalálható – az immár karrá szerveződött – Angol Program is, ahol általános orvosképzés folyik angol nyelven, továbbá létrejött az egyetem egészségügyi főiskoláinak hálózata is. A Pécsi Tudományegyetemet 2000-ben mintegy 25 000 hallgató látogatta, közülük kb. 14 000-en nappali tagozatosak voltak.

A mecseki kőszén az ország egyetlen kokszolható feketekőszén-előfordulása, amelynek bányászata mintegy két évszázadon keresztül folyt. Kiaknázása a XVIII. század közepén indult, s a közfogyasztásra termelő első kőszénbányát 1782-ben nyitották meg.

A mecseki szénmedencében nyitott kőszénbányák termelése a XIX. század elején még alacsony volt. A bányák száma évről évre gyarapodott, de sok tulajdonos osztozott rajtuk. A tulajdonosok az idők során folyamatosan változtak, mígnem a II. világháborút követően a bányák állami tulajdonba kerültek. Az ezzel párhuzamosan bevezetett tervutasítás rendszere megszüntette a piac szabályozó szerepét, a fejlődésre ösztönző versenyt, ami a kezdeti termelésfelfutás után stagnáláshoz, majd fokozatosan felgyorsuló visszafejlődéshez, végül a szénmedence bányászatának mára csaknem teljes felszámolásához vezetett.

A szénbányászatban foglalkoztatottak száma 1965-ben volt a legmagasabb, 19 133 fő, s az azt követő folyamatos csökkenés után 1990-ben 9020, 1991-ben, a felszámolás kezdetén pedig csupán 7411 fő volt.

A mecseki szénbányászatban a művelt telepek földtani települési adottságai következtében a baleseti veszély az átlagos bányászati baleseti veszéllynél nagyobb volt, így e tevékenység jelentős emberáldozatokkal járt. Az 1945. január 1-je és az 1991. december 31. közötti 47 esztendő alatt a szénbányászatban dolgozók közül 519-en veszítették életüket, ebből 72 haláleset külszíni, 447 földalatti helyszíneken következett be. Egy esztendő alatt legtöbbször (28-an) 1954-ben haltak meg a kőszénbányászattal összefüggő baleset következtében. (Az áldozatok száma korábban is jelentős volt. Csak a pécsi bányavidék térségében az 1873-1944 közötti 72 évben 318-an szenvedtek halálos bányabalesetet.)

A ma is működő pécsi Zsolnay-gyár már a XIX. század második felében a modern kerámia európai hírhírévé lett. Termékei sikeresen szerepeltek az 1873. évi bécsi világkiállításon, öt évvel később pedig a párizsi világkiállításon nagydíjat nyertek (Zsolnay Vilmos megkapta a Becsületrendet.)

Pécsen működött 1867 és 1949 között Magyarországon a legnagyobb, hatásában legerőteljesebb Angster-orgonagyár, mely a maga idejében európai hírnevet szerzett magának. Falai közül 1300 orgona és 3500 harmónium került ki.

Bács-Kiskun

Bács-Kiskun megye 8445 km²-en, az ország területének 9%-án helyezkedik el a Duna és a Tisza között. Egész területe síkvidéki, legmagasabb pontja is csak 174 méterrel van a tengerszint felett; domborzatilag és tájbeli jellemvonásait tekintve mégis sokkal változatosabb, mint az Alföld más vidékei. A megyére nemcsak természetföldrajzilag, hanem gazdasági, néprajzi, etnikai és településszerkezeti téren is jellemző a sokoldalúság.

A megye lakóinak száma jelenleg 547 ezer körüli, s ezzel az ország ötödik legnépesebb megyéje. A demográfiai folyamatok az évtizedek folyamán kedvezőtlenül változtak. Az élveszületési arány a XX. század elején még megközelítette a 40 ezreléket, a század közepére 20 ezrelék körülire mérséklődött, az évszázad végén pedig alig érte el a 10 ezreléket. A születésekkel ellentétes irányú a halálozások tendenciája. Az 1960-as évek második felétől tapasztalható folyamatos növekedés. Ennek oka részben a népesség öregedési folyamata, részben annak következménye, hogy bizonyos népességcsoportok körében rosszabbak az életésélyek, s ezzel együtt

a halálozási viszonyok. A halálozási arány a hatvanas évek 11 ezrelékéről a nyolcvanas évek elején már 14 ezrelék fölé emelkedett.

A népesség etnikai, nemzetiségi összetételét nehéz megbecsülni. Számbavételükre – saját bevallásuk alapján – a népszámlálások alkalmával kerül sor. Ez a saját bevallás azonban gyakran eltér a valóságtól. Bács-Kiskun megyében legnagyobb etnikai kisebbségnek a cigányság tekinthető. A nemzetiségiek közül a legnagyobb számban a magukat német nemzetiségűnek vallók élnek a megyében. Őket követően a délszlávok, a románok és a szlovákok vannak legtöbben. A megye 119 településéből 23 tekinthető népesség-összetétele alapján nemzetiségi jellegűnek.

A terület geológiai szerkezete és kőzettani adottságai csupán a szénhidrogének és a geotermikus energia kialakulására nyújtottak kedvező lehetőségeket.

A szénhidrogénmezők feltárására irányuló kutatások néhány évtizeddel ezelőtt kezdődtek. Ezek a kutatófúrások azonban többnyire termálfeltáráshoz vezettek. A megye középső és dél-keleti részén (Szank-Zsana-Kiskunhalas térségében) azonban igen jelentős szénhidrogénforrásra találtak, amelyek feltárása és termelésbe állítása figyelemre méltóan növelte a megye szerepét az ország kőolaj és földgáztermelésében.

A hatvanas évek közepéig a gazdasági struktúra még alapvetően mezőgazdasági jellegű volt, sőt az élelmiszer-gazdaság a későbbiekben is meghatározó fontosságú maradt. A megye az ország mezőgazdasági termeléséből és a termékek felvásárlásából területi súlyát meghaladó mértékben részesedik. A kedvező adottságok miatt különösen kiemelkedő szerepe van a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztésben (pl. az ország áruborának közel 40 %-a, a fűszerpaprikának még nagyobb hányada innen kerül ki).

A hatvanas-hetvenes években a mezőgazdaság mellett a rendkívül elmaradott ipar is gyors fejlődésnek indult. A két fő ágazat fejlődésével párhuzamosan jelentős előrelépés történt a hozzájuk kapcsolódó többi ágazatban is. Bács-Kiskun megye mai gazdasági szerkezetére jellemző, hogy a munkaképes lakosság közel háromnegyede valamilyen formában részt vesz mezőgazdasági termék előállításában. Főállásban viszont ma már csaknem háromszor annyian dolgoznak az iparban, mint a mezőgazdaságban.

Bács-Kiskun megyének – centrális elhelyezkedése miatt – az ország tranzitforgalmában kiemelkedő szerepe van. A területén áthaladó országos közutak hossza meghaladja a 2 ezer km-t. A kilencvenes évek második felében készült el Kecskemétig, majd Kiskunfélegyháza déli részéig az M5-ös autópálya, új lehetőségeket adva elsősorban a megyeszékhelynek, de a környező településeknek is. A megyét 72 km hosszúságban szeli keresztül a legjelentősebb főközlekedési út (az E75 számú), amely Magyarország és az utóbbi időben részben Nyugat-Európa legfontosabb közúti kapcsolatát jelenti a Balkánnal.

A megyében a vasutak hossza meghaladja a 600 km-t, ami azonban az országos hálózatnak alig 8%-át teszi ki. A vasúthálózatában legfontosabb a nemzetközi forgalmat is lebonyolító Budapest-Kelebia, valamint a Budapest-Szeged közötti fővonal.

A megye nyugati határát alkotó Duna lehetőséget nyújthatna a folyami hajózásra, közlekedésre. Ennek szerepe azonban a térség szempontjából napjainkban még jelentéktelen, fejlesztése az elkövetkező időszakra vár.

A megye demográfiai folyamatai hosszú idő óta kedvezőtlenebbek az országos átlagnál. A morbiditás és a mortalitás alapján Bács-Kiskun a legrosszabbak között van a megyék sorában. Ugyancsak kedvezőtlen jelenség, hogy a deviáns magatartásformák bizonyos megnyilvánulásai gyakoribbak az országos átlagnál (pl. alkoholizmus, öngyilkosság).

A megye sajátos, szétszórt tanyás településszerkezete, a külterületi népesség igen magas aránya egyedülálló az országban. E sajátosság következtében pénz- és időigényesebb volt az alapvető közművesítés. Ennek „hőskora” a hatvanas-hetvenes évekre tehető, amikor is kiemelt megyei program volt többek között a tanyavillamosítás.

Bizonyos (egészségügyi, kulturális, közmű) szolgáltatások a tanyákon élők számára nehezebben hozzáférhetők vagy teljesen elérhetetlenek. Éppen ezért a legutóbbi évtizedekben is az infrastruktúra már meglévő elemeinek bővítése, újak létesítése és a működtetés feltételeinek biztosítása előtérben álló feladat volt. Az egyik leglátványosabb változás a hírközlés területén következett be, hiszen ma már a településközpontoktól távol eső tanyákon sem luxus a műholdas antenna és a mobil- vagy vezetékes telefon.

A művelődési-kulturális lehetőségek közül a könyvtárakat és múzeumokat érdemes kiemelni. A megye 45 múzeumának állandó és időszakos kiállításait évente 200–300 ezer látogató keresi fel. A hagyományos helytörténeti vagy egy-egy személyiséghez kötődő emlékmúzeumok mellett néhány – Európában is egyedülálló – intézmény található Bács-Kiskunban. Ilyen létesítmény pl. a kiskunfélegyházi börtönmúzeum, a kecskeméti Szórakodás Játékműhely és Múzeum, az Orvos- és Gyógyszerész-történeti Múzeum, a Népi Iparművészeti Múzeum, a kalocsai Érseki Könyvtár stb.

Kecskeméten található a megye legkiemelkedőbb kulturális létesítménye, a Katona József Színház. A híres, szép épület Helmer és Fellner tervei szerint alig 5 év alatt, a millennium évében (1896-ban) készült el. A legfiatalabb kulturális létesítményt, a Círóka Bábszínház mai kor szerinti impozáns épületét 2001-ben adták át Kecskeméten.

Mindenképpen említést érdemel a megye határainkon túl is elismert és keresett népművészete: a halasi csipke, a kalocsai hímzés és pingálás. Közvetett módon a népművészethez kapcsolható a kimagasló zeneoktatás, a Kecskemét nevéhez fűződő, s ma már világszerte ismert Kodály-módszer bevezetése és elterjesztése.

Békés

Békés megye legrégebbi tárgyi emlékei az V–VI. évezredből, az úgynevezett Körös-kultúrából származnak. Az Alföld legnagyobb földvára is ezen a tájon épült, Pusztaföldvár határában. A tatárok 1241-ben aprófalvas, sűrű településhálózatú vidéket találtak itt, amelyet aztán porig égettek, a földművelésből és állattenyésztésből élő lakosságot lemészárolták. A mai népességet és településrendszert tartósan megalapozó újjászületés a török hódoltság után 1711-től bontakozhatott ki. A visszatérő magyarok mellett szervezett telepítésekkel (szlovákok, németek, románok) népesítették be a lakatlan pusztákat.

A megye legfőbb természeti kincse a termőföld, amelynek minősége az országban a legkedvezőbb. Nyersanyaglelőhelyek szempontjából – a szénhidrogén kivételével – e vidék szegényes. A folyóvízi üledékből gazdaságilag is hasznosítható kavics-, homok- és agyagerakódásokra települt a jelentős téglá- és cserépipar (Békéscsaba, Mezőberény). A terület földtani felépítése kedvező geotermikus adottságokat teremt, s emiatt a megye nagy részén már 800 méteres mélységből általában 50 °C-ot meghaladó hőmérsékletű víz nyerhető, s erre alapozva több településen is (pl. Gyula, Orosháza) nemzetközi hírű termálfürdőt létesítettek.

A megye népesedési helyzetét évtizedek óta az alacsony születésszám, a viszonylag magas halandóság, s ezek következményeként a népesség öregedése jellemzi. A népesség száma 2001 februárjában 397 ezer fő volt, 16%-kal kevesebb az 1930. évinél. Az elmúlt hetven év alatti népességfogyás (70 ezer fő), több mint Békéscsaba jelenlegi népessége. A népességszám csökkenésében jelentős szerepet játszott a vándorlási veszteség is. A népesség korösszetételére jellemző, hogy a gyermekkorúak aránya fokozatosan csökken, az időskorúaké pedig emelkedik. Az öregedési index a megyék közül a második legmagasabb, az idős népesség eltartottsági rátája pedig itt a legkedvezőtlenebb.

Az 1990-es évek társadalmi-gazdasági folyamatai legnagyobb változást a lakosság foglalkoztatási szerkezetében hoztak. Az aktív keresők száma, a nők tömeges munkába állása miatt, az 1960-as évekig emelkedett, utána viszont – részben az aktív korba lépők számának csökkenése, részben pedig a kilencvenes évek elején megjelenő munkanélküliség miatt – folyamatosan visszaesett. Az 1996. évi mikrocenzus adatai szerint a népesség 31%-a volt aktív kereső, 37%-kal kevesebb, mint az 1930. évi népszámláláskor. A megye lakosságának iskolázottsági szintje folyamatosan növekszik. Ugyanezen összeírás szerint a 15 éves és idősebb népesség nyolcvan százaléka végezte el az általános iskolát, a 18 évesek és idősebbek 28%-a pedig középiskolai végzettségű. A diplomások tekintetében Békés megye 1996-ban – az 1990. évihez képest – három hellyel előrébb került a megyék sorrendjében, de még így sem sikerült elérni az országos átlagot. A nők iskolázottsága a férfiakénál jelentősebben javult, így száz 25 évesnél idősebb diplomás férfira 102 hasonló korú diplomás nő jut, ami országosan egyedülálló.

Békés megye mezőgazdasági szempontból az ország legintenzívebben művelt területe, a szántó részaránya itt a legmagasabb, 77%, az erdőé viszont itt a legkisebb, mindössze 2%. A megye gazdasághatáros termőterületének átlagos földminősége hektáronként 27 aranykorona, ami az ország megyéi közül a legkedvezőbb, ezen belül a szántóterületé megközelíti a 30 aranykoronát. Békés megye agrártermelése méltán vívta ki az „ország éléstára” címet, hiszen itt található az ország gabonatermő területének mintegy 10%-a.

A megye az ország hagyományosan kiemelkedő jelentőségű élelmiszer-termelő térsége, így nem véletlen, hogy Békéscsaba egyik kiemelkedő rendezvénye, a Csabai Kolbászfesztivál, amely már nemzetközi ismertségre tett szert. Gazdasági életében továbbra is meghatározó szerepet játszik a mezőgazdaság, az erre épülő élelmiszeripar, a régi hagyományokra visszatekintő textil- és ruházati termékgyártás, de szembetűnő a szolgáltatási ágak folyamatos térnyerése is.

A Gyomán 1882-ben alapított Kner Nyomda életének kiemelkedő szakasza volt az 1920-as években a barokk tipográfiájú könyvek előállítása, amelyek a határokon túl is ismertté tették a nyomdát. A minőségi könyvkészítés mindmáig meghatározó vonása a nyomda működésének.

Az urbanizálódás gyors folyamatát, ha lassabban is, de folyamatosan követte az infrastruktúra fejlesztése: 1995-re mind a 75 települést ellátták közüzemi vízzel, és 1997-re valamennyi település bekapcsolódott a vezetékes gázellátásba. A szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettsége ettől lényegesen lemaradva mindössze 25 települést érint. A megye közmű-ellátottságának javulása ellenére tehát még mindig széles a közműülő. A lakások száma, a hetven évvel korábbihoz képest közel 30%-kal, ezen belül a három és többszobásoké 15%-kal nőtt. A száz lakásra jutó lakosok száma 347-ről 234-re csökkent. Békés megyében 1945 előtt mindössze két település viselte a városi rangot. A későbbi várossá nyilvánításoknak köszönhetően 2001-ben már 17 városa van a megyének, ezzel a megye népességének héttizede lett városlakó.

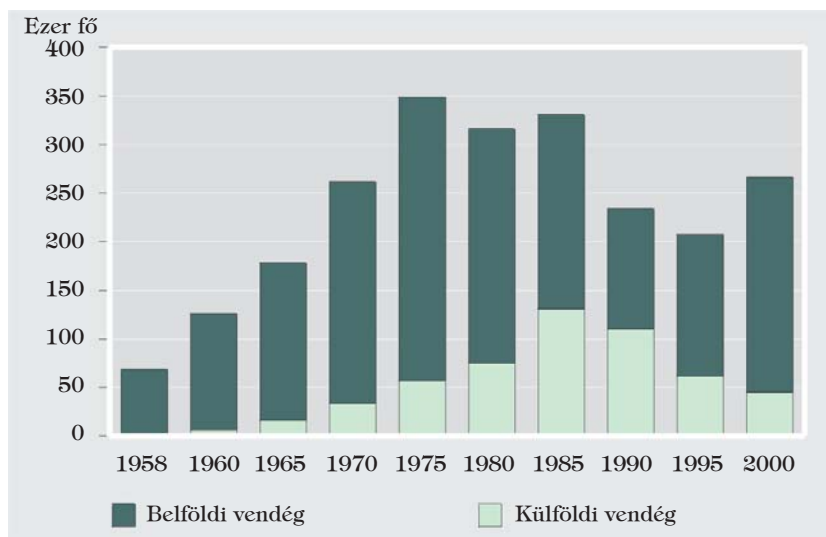
Borsod-Abaúj-Zemplén

A megye jelentős szerepet játszott a magyar történelemben. Olyan sorsdöntő események színtere volt, mint az 1241. évi muhi csata, illetve az 1707. évi ónodi országgyűlés. Borsod-Abaúj-Zemplén és vidékének őskora tükörképe hazánkénak. Az itt talált régészeti leletek minden korról értékes emlékeket őriznek. E vidék már az őskorban is lakott volt, ősemberi maradványok gazdag lelőhelyeivel rendelkezik. A vadászó életmódot folytató neandervölgyi emberek nyomait a Cserépfalu határában lévő Subalyuk-barlangban találták meg, és kiemelkedő jelentőségű a rudabányai őshominida-lelőhely. 1906-tól rendszeres ősseletkutatás indult a Miskolc közeli Szeleta-barlangban.

A barlangrendszer a Bükk-hegységnek, illetve az aggteleki karsztos vidék mészköves szerkezetének köszönheti kialakulását. A Bükki és Aggteleki Nemzeti Park területén számtalan barlang felkeresésére és barlangtúrákra nyílik alkalom. Az aggteleki karsztvidék, mely a világörökség része, egyedülálló barlangvilággal rendelkezik. Természeti szépsége mellett a gyógyturizmusa – asztmatikus jellegű betegségek gyógyítása – is világhírűvé tette.

Vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

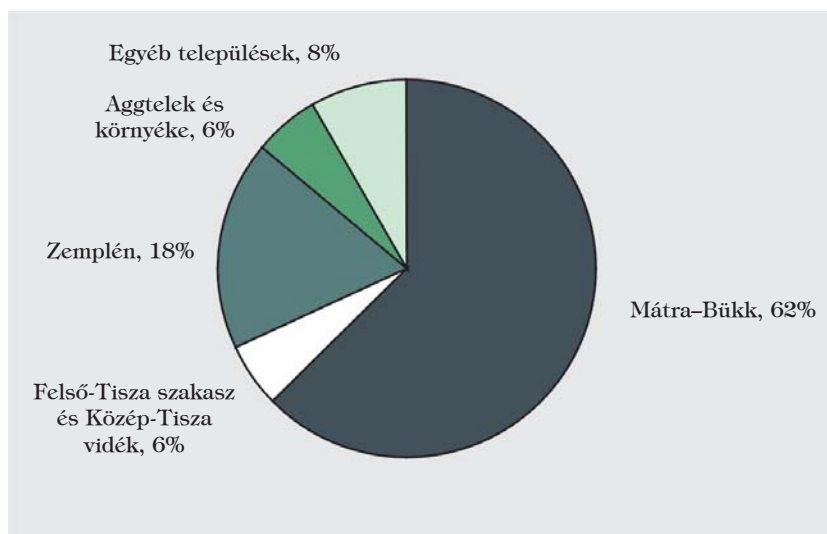
A megye gazdag termál- és gyógyvizekben, s méltán híres fürdői igen népszerűek a gyógyulást és rekreációt keresők körében. Bogács dinamikusan fejlődő, a Bükki Nemzeti Park peremén elhelyezkedő település,

melynek kénes fürdője sok betegnek nyújt gyógyulást. Miskolctapolca termál barlangfürdője egyedülálló Európában. Forrásainak vize ősidők óta gyógyító erővel bír, a lakosság már a XIII. századtól használja. A másik természeti gyógyító forrás a mezőkövesdi Zsóry fürdő, ahol szintén sokan töltik szabadságukat, télen-nyáron egyaránt.

A megyeszékhely, Miskolc kulturális, gazdasági és idegenforgalmi központ. Olyan értékeket mondhat magáénak, mint például Lillafüred, Miskolctapolca, a Diósgyőri vár és az Avas.

A megyeszékhelyen kívül is számos látnivaló akad a megyében. A Matyóföld „fővárosa” Mezőkövesd, lakóit a szomszédos Szentistván és Tard népével matyóknak nevezik. Színes népviseletükkel, híres népművészetükkel, hagyományokba zárt életükkel különleges néprajzi egységet alkotnak. A megye jellegzetes városa Mezőcsát, amely elsősorban díszkerámiái által vált ismertté. A fazekasközpont, a magyar népi kerámia talán legszebb vonulatát hozta létre, itt készítik a híres Miska-kancsókat. Feltétlen említést érdemel a Hollóházi Porcelángyár, melynek termékeivel a mindennapi életünk során találkozhatunk, de megjelennek egyedi kerámiákkal is a hazai és külföldi piacokon egyaránt.

Vendégek számának megoszlása a kereskedelmi szálláshelyeken Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 2000-ben

Értékes gyöngyszem a Zempléni-hegység, itt még érintetlenül találkozhatunk a természet csodálatos alkotásaival, területén található a Zempléni Tájvédelmi Körzet. Rendkívül változatos, láttnivalókban bővelkedő természeti adottságainak, történelmi múltjának köszönhetően a turisták kedvelt célpontja, ahol a mozgalmas múltrol tanúskodik számos megmaradt vár: Füzer, Boldogkő, Regéc, Sárospatak.

A Zempléni-hegység déli részén fekszik Tokaj-Hegyalja, ahol a híres tokaji bor terem, mely

egyedülálló „Hungaricum”. A vulkáni talajon kivételes zamatúvá érő szőlő, illetve ebből készült bor a „királyok bora, borok királya” néven vált híressé.

Európa-szerte reneszánszát éli a falusi-tanyasi vendégfogadás. Az abaúji térségben számos település várja az ily módon kikapcsolódni vágyókat. Kiemelkedik közülük pl. Arka, Füzér, Mogyoróska, Regéc, Teresztenye, ahová a hazai vendégek mellett egyre nagyobb számban érkeznek külföldi látogatók is.

A megyébe érkező vendégek 92%-a az üdülőövezetekbe látogatott. A legnagyobb vendégforgalom a Mátra-Bükk és a Zemplén térségét jellemezte, de jelentős számban keresték fel Aggteleket és környékét, valamint a Felső-Tisza szakasz és a Közép-Tisza vidékét is.

Csongrád

A Tisza magyarországi szakaszának alsó folyása mentén terül el Csongrád megye. Domborzati szempontból a megye igen különleges helyzetű, hiszen itt húzódnak az ország legmélyebb fekvésű területei, itt található – Tiszasziget térségében – az ország legmélyebb pontja, amelynek tengerszint feletti magassága 75,8 méter.

A térség az ország napfényben leggazdagabb vidéke, a napsütéses órák száma meghaladja a 2000-et. A terület egyik legjelentősebb természeti kincse a termőföld. A Csongrád megyét észak-déli irányban kettészelő Tiszának meghatározó jelentősége van mind a terület talajadottságait, mind településszerkezeti kapcsolatait illetően, hiszen a folyótól nyugatra

homokvidék terül el, míg keletre kiváló mezőgazdasági területek hózódnak. A homokos pusztában gyümölcs és szőlőkultúra honosodott meg, míg a feketeföldes területeken elsősorban gabonatermesztés. Tájjellegű növényként tartják számon Szeged környékén a fűszerpaprikát, Szatymazon az őszibarackot, míg Makó környéke a hagyma birodalma. A megyében az ország más vidékeihez képest jelentős a fólia és üveg alatti hajtás.

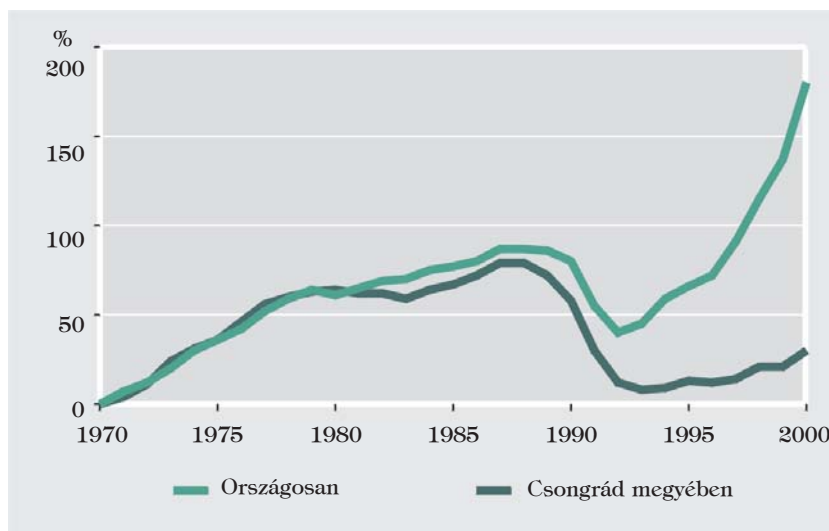
Hagyományosan „fóliázós” megye Csongrád, különösen Szentes, Szeged és Kistelek térségében szembe-tűnő a fólia alatti termesztés elterjedtsége. A kedvező éghajlati és talajadottságoknak köszönhetően a megyében található az ország üvegház- és fóliaterületének közel háromtizede. Összesen 758 hektárt borít üveg vagy fólia, amely alatt több mint 5 ezer gazdaság termel zöldséget, virágot. Mára az egyéni gazdaságok szerepe vált ezen a téren is meghatározóvá. Gyakorlatilag minden tizedik kistermelő foglalkozik fóliás növénytermesztéssel, átlagosan 1300 négyzetméteren.

A vidék másik természeti kincse szénhidrogénkészlete. Az 1965-ben Algyő térségében feltárt kőolaj- és földgázlelőhely – mely az ország máig legnagyobb szénhidrogénmezője – jelentősen hozzájárult a térség gazdasági fejlődéséhez.

Csongrád megye iparát a második világháborúig a kézműipar nagy súlya jellemezte. A meglévő helyi mezőgazdasági termékek feldolgozását végző élelmiszer- és könnyűipari üzemek többsége Szegedre koncentrálódott. Az ötvenes években megindult vidéki iparosítási hullámnak köszönhetően a megyében is teret nyert a nehézipar; több gépipari tevékenységet végző üzem ebben az időszakban kezdte meg működését. Ezt a folyamatot erősítette az algyői szénhidrogénvagyon kitermelésének beindítása.

Az 1990-es évek gazdasági változásai a megyei ipar gerincét is megroppantották, és csak az évtized végén kezdődött el az országosnál szerényebb mértékű fejlődés, mivel mind a mai napig nem települt a megyébe olyan húzóágazat, mely az egész ipar fejlődését dinamizálná.

Az ipari termelés növekedése 1970-hez képest

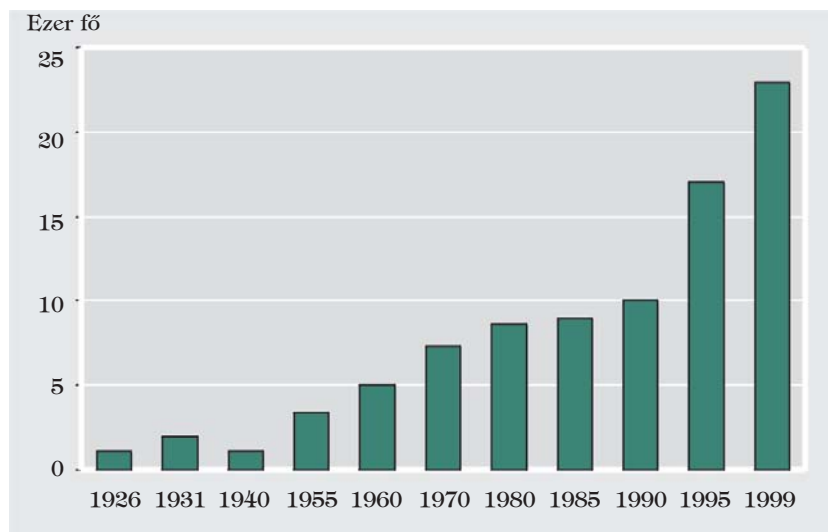
Magyarország termálenergia-készlete világviszonylatban is igen jelentős és szinte kimeríthetetlen, ennek ellenére csekély mértékben használják fel. A becslések szerint az országos kitermelés kimagasló részét, 25–30 százalékát (közel 15,8 millió m³/év) Csongrád megye adja. A felszínre hozott termálvizet legnagyobb arányban a mezőgazdaságban hasznosítják, elsősorban üvegházak fűtésére. Ezen kívül lakóházakat is fűtenek vele, egy része gyógyászati célokra is felhasználható, sőt Szegeden az ivóvizet is a vízzáró rétegekből szivattyúzzák ki (ezért langyos a szegedi ivóvíz). A geotermális energia hasznosításához szükséges nagy összegű beruházások azonban egyelőre hiányoznak.

Csongrád – területe és népessége alapján – a hazai átlagos nagyságú megyék közé tartozik, területe 4263 km², 60 településén 433 ezer lakos él. Csongrád a legurbanizáltabb megye, hiszen a lakosság több mint héttizede a megye 8 városában lakik. Elsősorban a megye nyugati részét elfoglaló homokháton kiterjedt tanyavilág található, a tanyasi népesség aránya megközelíti a 10 százalékot. A megye népessége a nyolcvanas évtized eleje óta fogy.

Csongrád megye erőforrása a kiemelkedő szellemi potenciál és a magasan képzett munkaerő, mely a megye kutató és oktató bázisának köszönhető. A megyében a felsőfokú oktatás 1921-ben a kolozsvári egyetem Szegedre telepítésével kezdődött. A hallgatói létszám az 1920-as években még csak ezer fő körül mozgott, ami a XX. század végéig 23 ezer főre duzzadt. Ezer lakosra a megyében 55 egyetemista és főiskolás képzése jut, kétszer annyi, mint országosan.

Szeged a tudományos kutatási, fejlesztési tevékenység egyik vidéki centruma. Az országban található kutató-fejlesztő helyek 8 százaléka működik itt. Az itt végzett kutatások egyes területei (pl. biológiai kutatások) országos jelentőségűek.

A felsőfokú oktatás hallgatóinak száma Csongrád megyében

Nem csak a megye, de az ország egészségügyi ellátásában is jelentős szerep jut a szegedi „klinikatelepnek”. Az intézményt a Kolozsvárról áttelepült egyetem oktatógárdájára építve hozták létre, és azóta is az oktatás, a kutatás és a gyógyítás egyre terebélyesedő bázisa. Az alapítással induló osztályok – belgyógyászat, sebészet, szülész-nőgyógyászat, gyermekgyógyászat, neurológia, bőrgyógyászat, fogászat, fül-orr-gége, szemészet – mellett ma már traumatológia, ortopédia, onkológia és intenzív terápia is működik. Az 1990-es években a klinikákhoz kapcsolódóan újabb négy, magánklinikához hasonló formában működő egészségügyi intézetet alapítottak.

Salzburgi mintára – Juhász Gyula és Hont Ferenc ötlete alapján – Klebelsberg kultuszminiszter kezdeményezésére 1931-ben indult útjára Szeged egyik leglátogatottabb színházi eseménysorozata, a Szegedi Szabadtéri Játékok. Az eseménysorozat ötvenes évek végi felújítása után kezdetben még jobbára a város lakosságából verbuválódott a közönség, mely mára országossá, sőt nemzetközivé szélesedett. A csúcst az 1960-as előadássorozat tartja 114 ezer látogatóval. A '90-es évek közepi nézőtér-korszerűsítéssel együtt járó befogadóképesség-szűkülés átmenetileg visszavetette a nézőszámot, amit az előadások számának növekedésével igyekeznek ellensúlyozni. A 2000-es játékokra már közel 62 ezren voltak kíváncsiak. A Szabadtéri Játékok 40 éve alatt 142 művet közel 657 előadáson, több mint 3,1 millió néző látott.

A megyeszékhelyen kívül is számos látnivaló akad a megyében. Ezek közül is a legvonzóbb az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. A hagyomány szerint a honfoglaló magyar törzsek vezetői itt tartották meg az első országgyűlést, és osztották fel a törzsi szálláshelyeket a frissen meghódított Kárpát-medencében. Az emlékparkot igazán ismertté Feszty Árpád a Magyarok bejövetele című, 1800 négyzetméteres impozáns alkotása tette, mely 1995 vége óta látható itt. A kezdeti élénk érdeklődés után a látogatószám viszonylag magas szinten stabilizálódott, az ország múzeumlátogatói közül minden harmincadik Ópusztaszeren fordul meg.

Fejér

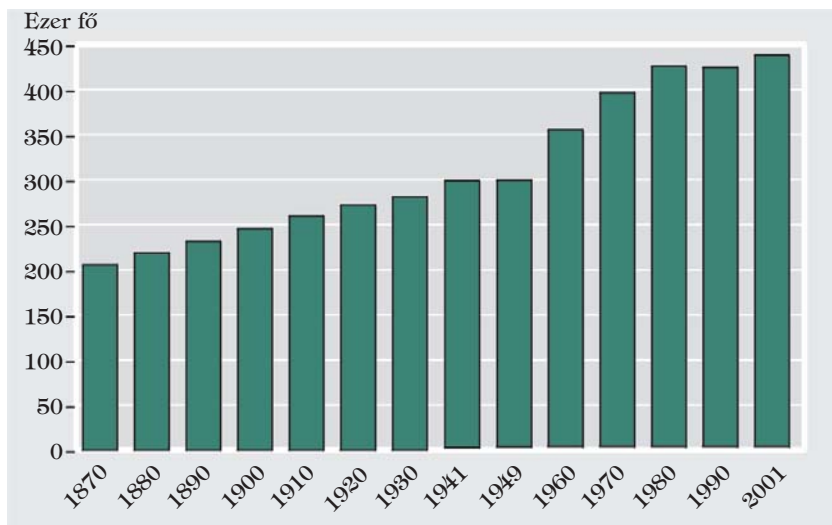
A magyar történelem kivételes szerepet juttatott a Kárpát-medence közepén Fejér megyének és Székesfehérvárnak.

Ahogy a Képes Krónika írja: „Árpád a többi magyarral együtt... Noe-hegyén, Alba közelében ütött tábor. Ezt a helyet választotta Árpád először Pannóniában, és Szent István király, aki tőle származott, ezért alapította később ennek közelében Alba városát.”

Már a rómaiak is felfedezték e terület jó adottságait, amit az itt található római kori városmaradványok tanúsítanak. Alba Regia több mint fél évezredig koronázó városként, a királyok temetkezési helyszínéként, a törvénytároló napok gazdjaként egyedülálló szakrális és közjogi ranggal bírt a magyar városok közül. Az első magyar király, Szent István alapította bazilikában, a középkori állam

legszentebb helyén őrizték a hatalom jelképeit, a koronázási jelvényeket, írták és tartották fenn a krónikákat és az ország levéltárát. Természetesen a királyi székhely közelsége Fejér megye egészére hatott.

A népesség számának alakulása Fejér megyében

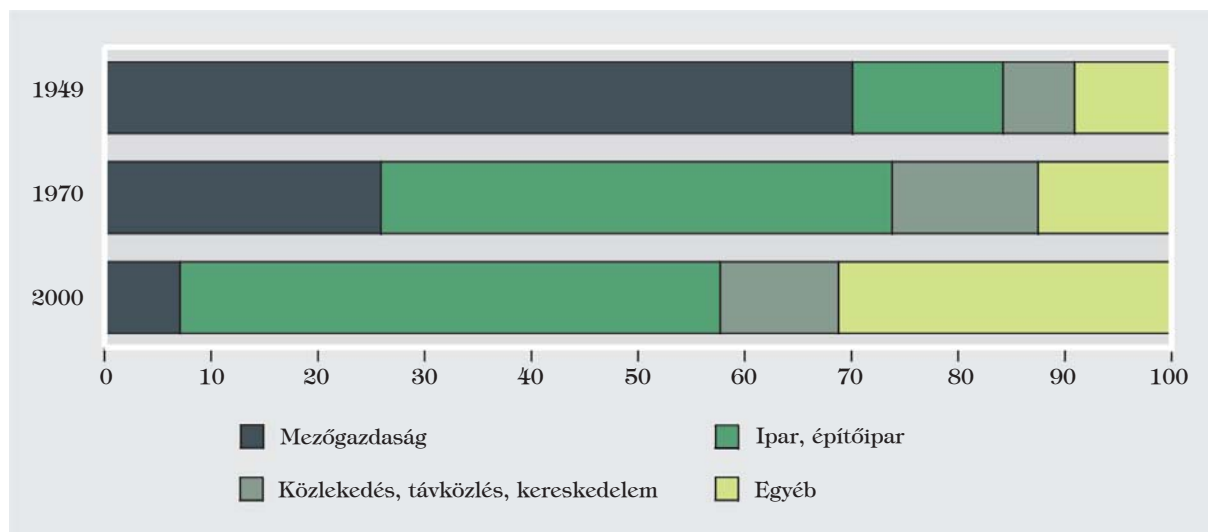
A török hódoltság alatt a megye lakossága nagy részben elmenekült, illetve elpusztult. Az újratelepítés hosszú folyamata csak a XVIII. század közepe tájára ért el jelentősebb sikereket: a magyarok mellett németek és szlovákok telepedtek a megyébe.

Gazdaságát hosszú időn keresztül a mezőgazdaság és az erre épülő élelmiszeripar jellemezte. A tőkefelhalmozás elsősorban a mezőgazdaságban és a hozzá kapcsolódó iparágakban (malomipar, cukor-, szeszgyártás) ment végbe. A földtulajdonviszonyokra a XIX. században a XX. század közepéig az árutermelő nagybirtokok túlsúlya nyomta rá a bélyegét. A megyében a népesség gyarapodási üteme az 50-es évek elején vett nagy lendületet, amikor is az iparosítás munkaerő-szükséglete több tízezer embert vonzott ide. A lakónépesség 1949 és 1980 évek között másfélszeresére nőtt, Székesfehérvár népessége két és félszeresére, Dunaújvárosé pedig 15-szörösére, miközben a falvaké lényegesen nem változott.

A megyében az elveszületések száma 1992-ig meghaladta a halálozások számát, azóta azonban természetes fogyás tapasztalható. A népesség azonban az országos átlagnál fiatalabb korösszetételű, az öregedési index 72,8% az országos 85,5%-kal szemben. A nők és a férfiak eltérő életesélyeiből adódóan jelentős nőtöbblet alakult ki, 2001-ben az ezer férfira jutó nők száma 1037 (az 1787. évi népszámlálás idején 954 volt).

1999-ben a bruttó hazai termék 48%-át az ipari szervezetek, 43%-át pedig a szolgáltatási szektor adta. A mezőgazdaság aránya 4,6%-ra csökkent.

Létszámarányok főbb ágazatok szerint Fejér megyében, %

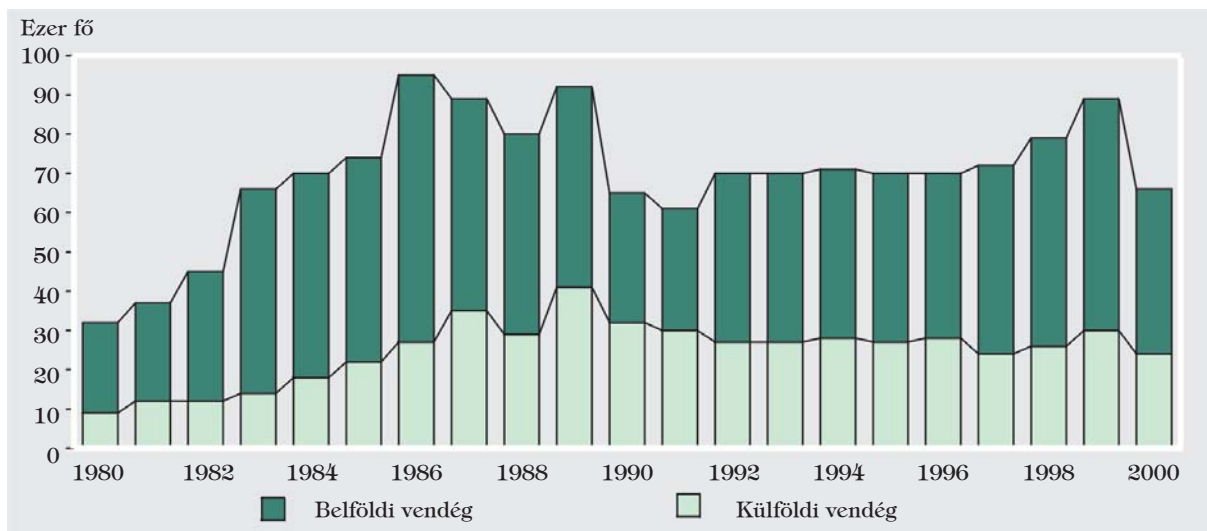

A megye iparát gyors tulajdonos- és szerkezetváltás jellemzi, ipari parkjaiban számos külföldi érdekelt-ségű vállalkozás települt le.

Az iparban a feldolgozóipar dominál, 2000-ben a termelés több mint 97%-a innen került ki, és termékeinek négyötödét exportálták. Jelentős ágazata a gépipar, mely a termelésből 70%-os arányt képvisel.

A megye idegenforgalmában kiemelkedő szerepet játszik a Velencei-tó, mely a Balaton után az ország második legnagyobb vízparti üdülőhelye. A sekély mélységű édesvízi tó északi partján hegység húzódik, jó alkalmat kínál a kirándulásokra, déli partján strandok, kempingek, szállodák sora.

A Velencei-tó környékén megszállt vendégek száma

Az üdülőkörzet kereskedelmi és magánszálláshelyein évente több mintegy 70 ezer vendég fordul meg. Jelentős még Székesfehérvár idegenforgalma, a város történelmi műemlékekben gazdag, kulturális emlékeit egész évben sokan látogatják.

A Fejér megyei lakások szobaszám szerint

A megye lakásállománya az évtizedek során folyamatosan emelkedett, összetétele is megváltozott, jelentősen emelkedett a 3 és több szobások száma.

Fejér megye térségeinek infrastrukturális ellátottsága azonban – az országoshoz hasonlóan – egyenlőtlen színvonalú. A kisebb települések, egyes peremvidékek a közműellátás területén is elmaradtak a városoktól. Az egészséges ivóvíz rendelkezésre áll ugyan, de a szennyvíz elvezetése már nem mindenütt megoldott. A vezetékestelefon-hálózatban az utóbbi időben jelentős fejlesztésekre került sor.

A megye kulturális életében nagy szerepet játszik a székesfehérvári Vörösmarty Színház, mely 1995 óta önálló társulattal működik és saját arculatú műsorral lép a közönség elé. Ezen kívül elsősorban a megyeszékhelyen a múzeumok, a galériák, a könyvtárak és az új multiplex mozik nyújtanak hasznos szabadidő-eltöltési lehetőséget.

Fejér megyének rendkívül változatos, sokszínű a népművészete és hagyományvilága: ezek nem csak az életmódban és az élet külső kereteiben: építkezésben, ruházzkodásban, művészetben, hanem még gazdálkodási módszerekben, értékekben, sőt szellemiségben is megnyilvánultak. A búcsúk, a tikverőzés, a sibálás, a májfatánc, a Luca-napi szokások még napjainkban is nyomon követhetőek.

Nagykarácsonyban – az országban egyedülállóan – hagyománnyá nemesedett a „karácsonyváró” ünnepségsorozat. A „szeretet posta” keretében különleges bélyegzővel látják el a Nagykarácsonyon keresztül kézbesített jókívánságokat. A Mikulásház november közepétől karácsonyig várja a vendégeket, akik találkozhatnak a Mikulással.

A megye sportélete jelentős, számos világ és európa bajnoki címet szereztek az itt élő sportolók. Csapatjátékban – kézilabda, kosárlabda, jégkorong, futball – több országos bajnoki cím és jó helyezés került megyei egyesülethez.

Győr-Moson-Sopron

Győr-Moson-Sopron megye a „nyugat kapuja”. Itt haladnak keresztül az országot Közép- és Nyugat-Európával összekötő legfőbb útvonalak, a kettős vágányú, (az országban az első villamosított) Budapest-Bécs vasútvonal, az M1-es autópálya és a Duna egyre nagyobb fontosságú vízi útja. A kedvező földrajzi fekvés mindig jelentős hatást gyakorolt a megye társadalmi, gazdasági és szellemi életének fejlődésére. A folyókban gazdag, változatos domborzat már a rómaiakat is vonzotta, akik az i. sz. II. századtól kiváló műutakkal kapcsolták be Arrabonát a birodalom vérkeringésébe. Számos út hálózta be a megye területét észak-déli és kelet-nyugati irányban is. Sopron (Scarbantia) jelentőségét az itt áthaladó fontos kereskedelmi útvonal, az ún. borostyánkő út alapozta meg.

Ugyancsak a kedvező földrajzi adottságai miatt, a honfoglalás után István király államszervezetében Győr mellett Sopron és Moson a határok ellenőrzésében kulcsszerepet játszó vidék központjaiként működtek.

A török hódoltság és a királyi Magyarország határán fekvő Győr a kelet-nyugati kereskedelem egyik csomópontjává vált. 1855-ben a megyét Béccsel összekötő vasútnak köszönhetően Győr a magyar gabonakereskedelem legjelentősebb állomása lett. 1858–1869 között évenként átlagosan 510 hajón 2 millió mázsa gabona érkezett a győri kikötőbe, innen aztán vasút vitte tovább a nyugati államokba. A vasúthálózat országos bővítésével Győr elveszítette a gabonakereskedelemben addig betöltött hegemoniáját, ami viszont elindítója volt a város gyors iparosodásának.

A helyi ipar XVI–XVII. században alakult céhei minden fontosabb iparágra kiterjedtek. Erőteljes fejlődésnek indult az élelmiszeripar, gomba módra szaporodtak a cukorgyárak. Az ipari fejlődés folyamatában kezdettől fogva fontos helyet foglalt el Győr, ahol a XIX. század első felében már működött ecetgyár, gőzmalom és mezőgazdasági gépgyár. 1851-ben kezdett termelni az olajgyár, ahol hazánkban először alkalmazták a gőzerőt olajsajtoltásra. 1852-ben alapították a „híres” győri gyufagyárat, itt gyártottak Magyarországon először méregmentes svéd gyufát. 1869-ben már gázvilágítás volt, 1884-ben (Budapest után elsőként) vízmű szolgáltatatta az ivóvizet a város lakosságának. 1896-ban alakul a Vagongyár, a századforduló után pedig a textilipar fejlődött ki.

Az 1949. évi népszámlálás adatai szerint a megye iparában az aktív keresők 21%-a dolgozott. 1990-ben ez az arány 34%-ot, ezen belül Győrött 37%-ot tett ki.

Nappjainkra Győr-Moson-Sopron megye az ország egyik legfejlettebb gazdasági területévé fejlődött. 1999-ben Budapest után itt volt a legmagasabb az egy főre jutó GDP, a megyei ipar 1160 milliárd Ft termelési értéket állított elő, ami az országban egyedülálló, 35%-os növekedést jelentett egy év alatt. Az ipari fejlődésben továbbra is a gépiparé a meghatározó szerep, exportja egy év alatt másfélszeresére nőtt, termékeinek 97%-át külföldön adják el.

A rendkívül kedvező földrajzi fekvésnek és a térség hagyományosan magas ipari kultúrájának köszönhetően az elmúlt években számos nemzetközi vállalat választotta befektetése helyszínéül Győrt. Magyarország első és egyben az egyik legsikeresebben működő ipari parkja a Győri Ipari Park is itt alakult 1991-ben, ahol 8 ország 31 vállalata telepedett le. A parkban 2000 első negyedévéől innovációs központ is működik, amelynek feladata a kis- és középvállalkozások segítése.

A Győri-medence termálvizekben gazdag, mélyfúrással több helyen melegvizet hoztak a felszínre. Soprontól 7 km-re található a balfi fürdő, amelynek története a római korig, Marcus Aurelius császár idejéig (Kr. u. 121–180) nyúlik vissza. Okiratok a fürdőt először 1199-ben említik „Farkasd” néven. A fürdőlétesítményeket három forrás természetes kénhidrogénese vize táplálja, amely mozgásszervi betegségek gyógyítására, enyhén szénsavas, lítiumos, alkalikus vize pedig ivókúrákra alkalmas. Győr területén a Mosoni-Duna partján 1931-ben nyitották meg a Hajós Alfréd tervei alapján megépült uszodát, ahová 1962-ben vezették be az első termálkút vizét. Azóta a fürdőlétesítményeket két hévízkút vize táplálja, amely közepes sókoncentrációjú, nátrium-hidrogénkarbonátos és kloridos gyógyvíz. Jelentős jodid-ion tartalma következtében a jódos ásványvizek csoportjába sorolható, amely mozgásszervi panaszok enyhítésére alkalmas. Mosonmagyaróvár a megye területén elsőként rendelkezett minősített gyógyvízzel, amely szintén a jódos ásványvizek csoportjába sorolható. Csornán 1973-ban nyílt meg a Termálfürdő, amelynek vize sok oldott só tartalmú alkáli-hidrogénkarbonátos hévíz. Kapuváron jódos, szulfidos és brómos gyógyvízű kutak találhatók, amelyek vize többek között idült légúti megbetegedések és érbetegségek kezelésére alkalmas.

A megyében a települések többsége több évszázados múlttal rendelkezik. Közülük kiemelkedik Pannonhalma, évezredes történelmével. A falu kialakulása a bencések 996-os megjelenésével, a királyi alapítású monostor felépítésével vette kezdetét. Ez az ország első keresztény temploma, melyről I. (Szent) Istvánnak 1001-ben kelt kiváltság- (mások szerint alapító-) levele tanúskodik. A Szent Márton hegyi kolostor az évszázados viharokat túlélte, (többször leégett, és ugyanannyiszor újraépült) melyre méltán mondható, hogy hazánkban a bencésrendiek első s mindmáig legnevezetesebb kolostora.

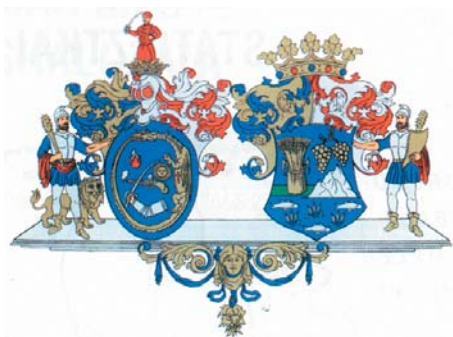
A Pannonhalmi Bencés Főapátság – szellemi öröksége és kulturális hagyományai révén – 1996-ban a világörökség része lett.

Országos viszonylatban Sopronban folyik egyedül teljes vertikumban (közép- és felsőfokon) erdészsképzés. A XIX. század végén fogalmazódott meg annak szükségessége, hogy meginduljon a magyar nyelvű erdészeti szakképzés. Az 1885-ben megalapított erdészeti szakiskola a mai helyére, Sopronba 1950-ben költözött, ahol Erdészeti Technikumként kezdte meg működését. Jelenleg szakközépiskolai és technikus végzettség szerezhető ebben az iskolatípusban. Az erdőmérnök képzés története valamivel korábbra, a XIX. század elejéig nyúlik vissza. A Selmechányi Akadémián 1808-ban indították az erdőmérnöki kart, melyet 1919-ben telepítettek át Sopronba. Itt az oktatás kezdetben főiskolai, majd 1962-től egyetemi szinten folyt. A kilencvenes évek elején az egyetem – kapcsolódva a kor követelményeihez – elindította a meglévő mérnökképzés vertikális erősítését és a képzési profil horizontális kibővítését. Utóbbi években erdőmérnöki, környezetmérnöki és vadgazda mérnöki, valamint természetvédelmi, növényvédelmi szakokon képeznek szakembereket.

Jelentősen bővült a középiskolai tanulói, illetve az egyetemi hallgatói létszám az erdészsképzésben. A szakközépiskolának 1999-ben 406 tanulója volt, háromtizeddel több, mint 1980-ban. Ebben az iskolatípusban szintén szélesedett a képzési profil a kilencvenes években; jelenleg 4 különböző szakon folyik az oktatás.

Az egyetemi szintű képzésben részt vevők száma az utóbbi húsz év alatt 2,3-szeresére növekedett. 1980-ban még csak egy szakon, a hagyományos erdőmérnöki képzésben vett részt 240 tanuló, 1990-ben 282 hallgató, 1999-ben viszont már 4 különböző szakon 560 fő.

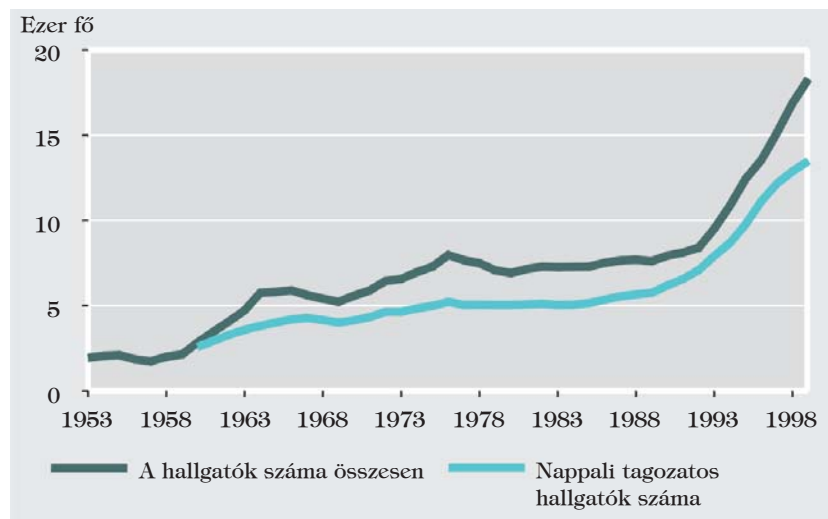
Hajdú-Bihar

A mai Hajdú-Bihar megye viszonylag fiatal közigazgatási egységnek tekinthető, jelenlegi határai 1950-ben alakultak ki. Fejlődése szorosan kapcsolódik Debrecen – a „Tiszántúl fővárosa”-ként is emlegetett megyeszékhely – történetéhez. A „kálvinista Róma” a történelem során két alkalommal (1849-ben és 1944-ben) volt az ország ideiglenes fővárosa, a magyar kormány székhelye.

A térség kiemelkedő szellemi központjában a magasabb szintű oktatás több mint négy és fél évszázados múltra tekint vissza. A felsőfokú képzés történetének kezdete a Református Kollégium nevéhez fűződik, ahol már az 1550-es években alapvető bölcsészettudományok mellett elsősorban teológiát tanítottak, mely képzésben évente 100–200 diák vett részt.

A Hajdú-Bihar megyei felsőfokú oktatási intézmények hallgatóinak száma

A XIX. század elején egyre inkább előtérbe került a nemzeti szellemű műveltség; 1831-től pedig a Kollégium valamennyi tagozatán magyar lett az oktatás nyelve. Jelentős változást eredményezett az Országgyűlés 1912-ben hozott határozata a debreceni állami egyetem felállításáról, mely célra a Kollégium felajánlotta akadémiai karait. Ezzel erőteljes fejlődés vette kezdetét, melynek eredményeként a felsőfokú

intézmények különböző karain 1940-ben már 57 tanszék működött, a hallgatók összlétszáma ez idő tájt ezer főre, napjainkban pedig megközelítően 20 ezer főre tehető.

**A Debreceni Református Kollégium híres diákjai
(1775-1918)**

Fazekas Mihály
Csokonai Vitéz Mihály
Kölcsey Ferenc
Arany János
Móricz Zsigmond
Ady Endre
Szabó Lőrinc
Gulyás Pál
Bay Zoltán
Törő Imre

Jelenleg a megye intézményeiben a pedagógusi, az agrár, az orvosi, a műszaki, a jogi, a közgazdasági, a teológiai és a zeneművészeti felsőfokú képzés különböző lehetőségeiből választhatnak a hallgatók.

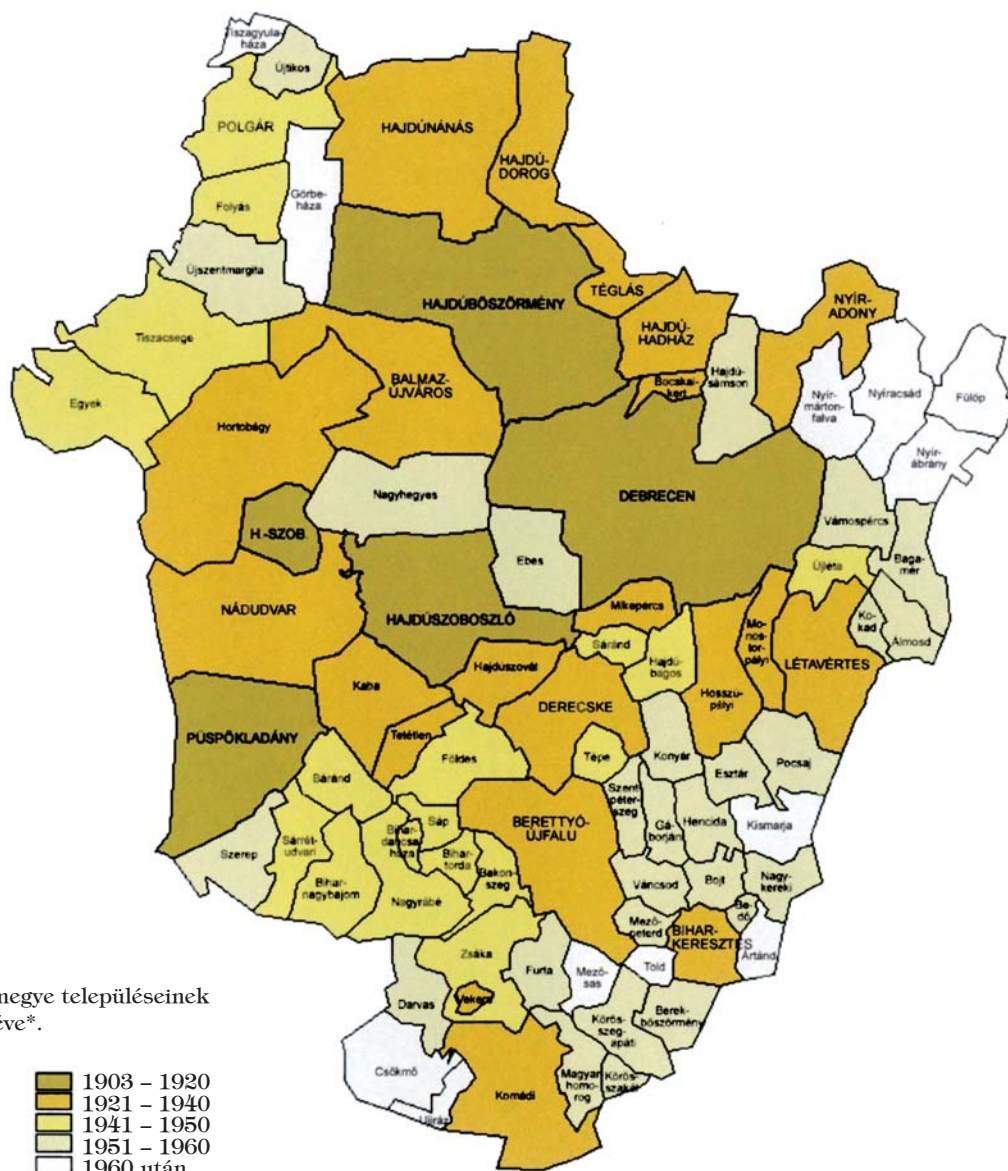
A XX. század első éveiben kezdődött el a települések villamosítása; s annak teljes befejezéséhez mintegy hat évtizedre volt szükség. A villamosenergia-hálózat kiépítésére elsőként a megye nagyobb városaiban került sor; 1940-ben az ellátás már 24 településen volt biztosított, s itt élt a megye népességének közel hét-tizede.

Hajdú-Bihar megye területén fekszik hazánk legnagyobb kiterjedésű nemzeti parkja. A Hortobágyi Nemzeti Park 1999 decemberétől nyerte el a „kulturális táj” kategóriában a világörökség része címet.

Hortobágy a Tisza egykori árterülete, amelyet a folyó szabályozása előtt rendszeresen elöntött. Holtágakkal, mocsarakkal, erdőfoltokkal tarkított füves térség, erdős sztyepp volt. A múlt század második felében végrehajtott Tisza-szabályozás következtében kialakult úgynevezett másodlagos táj száraz, szikes pusztává vált, amelynek mélyebb fekvésű részei a csapadék és a talajvíz függvényében többé-kevésbé mocsarasak. Területének kb. háromötöde legelő, de az utána következő szántó mellett a halastavak részese-dése egyedülálló. A tavaknak rendkívüli szerepük van az országosan, de külföldi összehasonlításban is kiemelkedő hortobágyi madárvilág megőrzésében.

A Hortobágyi Nemzeti Park teljes területével az UNESCO MAB bioszféra-rezervátumának is része. Ennek az egyezménynek a hatálya alá tartozik két e területen található és csak itt fészkelő fokozottan védett madárfajunk: a széki csér és a sziki pacsirta.

Hajdú-Bihar megye villamosítása

* Az időközben területszervezési változásokkal érintett településeknél az anyaközség, -város villamosítási évét, illetve körjegyzőség esetén a későbbi időpontot vettük figyelembe.

Heves

A XI–XII. századi fejlődésben az egyházak alapítása és birtokokkal való ellátásuk bírt a legnagyobb jelentőséggel. Mindenekelőtt az egri püspökség 1009. évi alapítása emelendő ki.

A megyében 1332-ig közel háromszáz helység neve ismeretes. A pápai tizedlajstrom szerint mintegy száz plébánia működött, tehát a települések egyharmadában volt önálló anyaegyház. A legnagyobb összeget Eger püspöki székváros négy plébániája fizette, valamint három Eger-völgyi helység. E magas értékekben szerepe volt annak, hogy kiváltságos szőlőművelő hospes-települések voltak.

Heves vármegye plébániáinak pápai tizede (1332–1335. évi átlag)

Megnevezés	Plébánia	Monostor	(garas)
			Együtt
Eger püspöki székváros	202	–	202
Felnémet	85	–	85
Maklár	80	–	80
Nagytálya	77	–	77
Összesen	1 448	258	1705

A török hódoltság korát idéző egri vár a XVI. század elejére a végvári rendszer egyik legjelentősebb láncszeme lett. 1552-ben Dobó István várkapitány a fenyegető török sereg közeledtét látva levélben kért erősítést a királytól és az egri püspöktől, felhívását azonban elutasították. Maroknyi seregével Dobó megvédte a várat a negyvenszeres török túlerővel szemben. A legismertebb és legművészebb irodalmi feldolgozása a nagyszerű haditettnek Gárdonyi Géza regénye, az Egri Csillagok. Ma a Dobó István Vármúzeum házában leglátogatottabb műemléke.

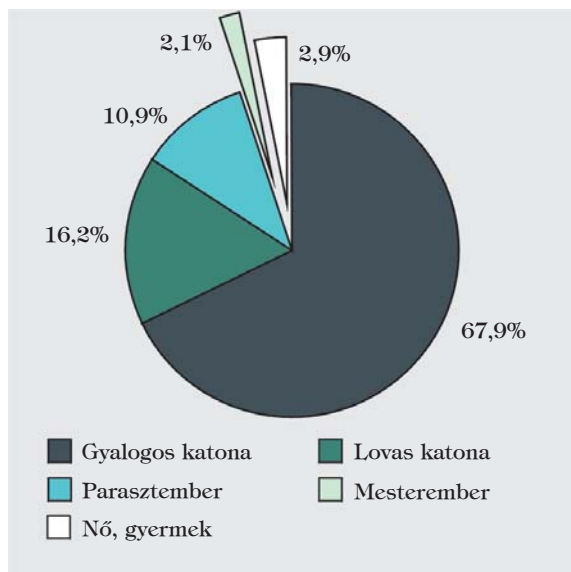
A XVIII. században és azt megelőzően az uralkodók elsősorban adózási és katonai célból írták össze a népesség különböző csoportjait.

Magyarországon az első népszámlálást II. József uralkodása alatt 1784 és 1787 között bonyolították le. Heves megye népessége a mai közigazgatási beosztás szerint mintegy 120 ezer fő volt.

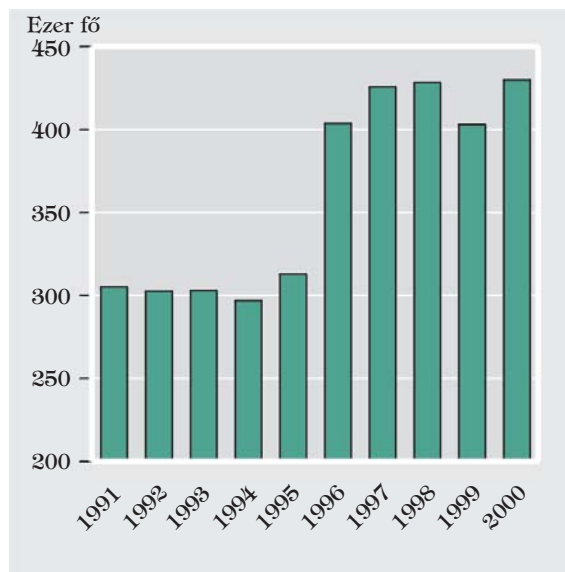
Eger város népessége az 1784–87. évi népszámlálás adatai alapján 17 083 fő volt, ebből a legnagyobb részt a parasztok és a zsellérek (65%) tették ki.

A XIX. század elején még éltek a régebbi hagyományok, de az itt élő szorgos, gyakorlatias nép a kor fejlettebb igényeihez is alkalmazkodni kívánt. A gazdálkodásban az új módszerek bevezetését a falvanként felállított népkönyvtárak is segítették. Figyelemre méltó, hogy már 1900-ban is a lakosság 64,3%-a tudott írni-olvasni.

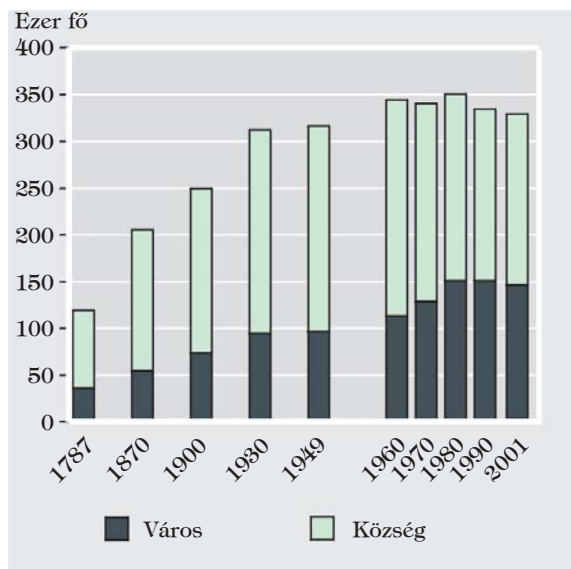
Az egri vár védőinek összetétele
(összesen 2012 fő)

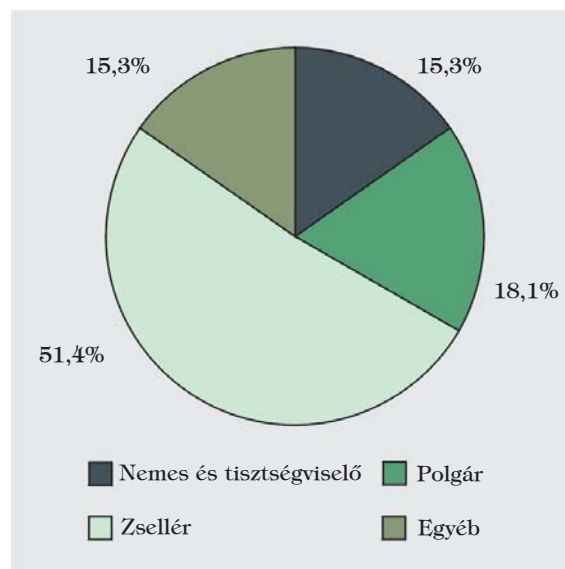
Az Dobó István Vármúzeum látogatóinak száma

Heves megye népessége

Eger város népességének megoszlása a II. József-féle népszámlálás alapján

A hatvani cukorgyár termelése

Év	Feldolgozott cukor- répa, métermázsa	Kész cukor, métermázsa
1889	600 000	58 400
1894	1 000 000	..
1897	1 500 000	..
1909	2 200 000	350 000

Az egri püspökség 1594. évi bordézsmaja

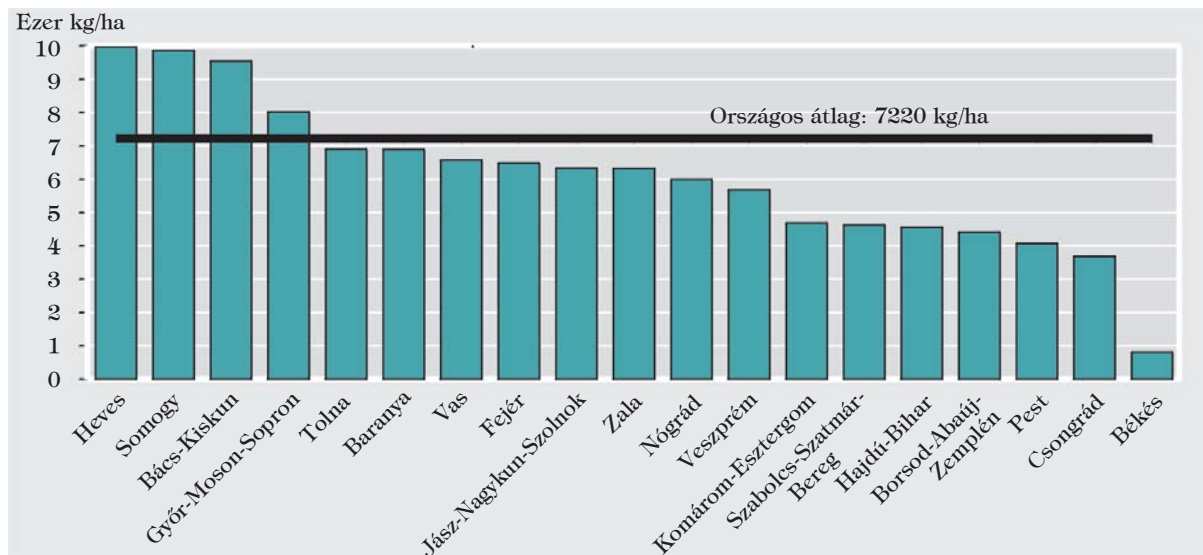
Terület	Kivetett		Begyűjtött	
	köböl*	icce**	köböl*	icce**
Összesen	4 916	26,5	3 459	0,5
Ebből:				
Egri püspöki birtok Egerben	695	15,0	435	10,0
Felnémet	1 734	–	1 235	–
Felsőtárkány	117	24,5	57	0,5
Szőlőske	612	11,5	444	–
Nagytálya	420	–	306	–
Maklár	265	5,0	166	–

* Köböl – egri köböl – cubulus agriensis = 25,452 l.

** Budai icce = 0,85 l.

A megye ebben a korban elsősorban agrár jellegű volt. Az iparon belül főként a szénbányászat, valamint a háziipar emelkedett ki, és említésre méltó a dohánygyártás is. A földművelésen kívül nehéz volt más jövedelmi forrásokat találni. A mezőgazdasági termékeket dolgozta fel a hatvani cukorgyár, melyet 1889-ben alapítottak; Magyarország cukorkivitelében úttörőnek számított. Hatvan nemcsak Magyarország, de Európa legnagyobb cukorgyártelepe is volt.

A szőlő termésátlaga megyénként, 2000

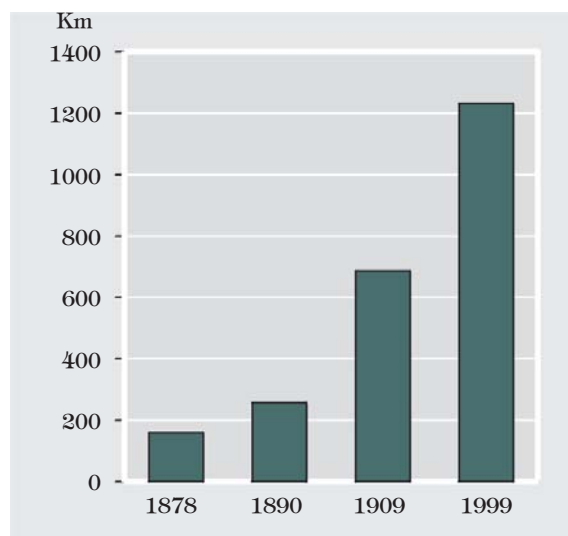

A megyében a természeti adottságok kiemelkedő szőlő és borkultúra kialakulását tették lehetővé. Az Eger környéki szőlőtermesztés fejlesztésében a püspökségnek és a szerzetesrendeknek volt nagy szerepük.

Világhírű borairól nevezetes az Egri és a Mátraaljai borvidék. Az Egri borvidék legnemesebb vörösborfajtája az Egri bikavér, mely Magyarország első eredetvédett bora. A Mátraaljai borvidék fehérborai közül nevezetese pl. az olaszrizling, a rizlingszilváni, a muskotály.

A megye idegenforgalmi adottságai sokoldalúak. Kiemelkedő jelentőségűek a gyógy- és termálvizek. Eger város területén háromféle gyógyvíz is található, melyek vizét a város népe már ősidők óta használja. A török hódoltság idején épített török fürdő ma is gyógyfürdőként üzemel. A város új, Makovecz Imre által tervezett fedett uszodáját 2000-ben adták át. Gyógyfürdő működik Bükkszéken, és hasznosításra vár az 1992-ben gyógyvízzé nyilvánított hőforrás Egerszalókon.

Heves megye közútjainak hossza

A közutak építése és fenntartása a régi időkben vontatottan haladt, ezért a XX. század elejéig Heves megyében a közlekedési viszonyok rendkívül kezdetlegesek voltak. Egyes útépitési munkálatok néhány nemesen gondolkodó főúr vagy főpap áldozatkészségének voltak köszönhetőek (ilyen volt például az eger-szarvaskői út, amelyet az Eger-patak szűk völgyében hatalmas sziklabevágások révén sikerült megvalósítani 1840-ben, Pyrker János László egri érsek kezdeményezésére).

A királyi államépítészeti hivatalok megszervezése előtt a vármegyének 158,6 km kiépített útja volt. A közlekedés fejlesztése érdekében 1905-től vámszedési jogot is kapott a megye. Óriási erőfeszítések árán 1878 és 1909 között 4,3-szeresére sikerült növelni a közutak hosszúságát.

Jász-Nagykun-Szolnok

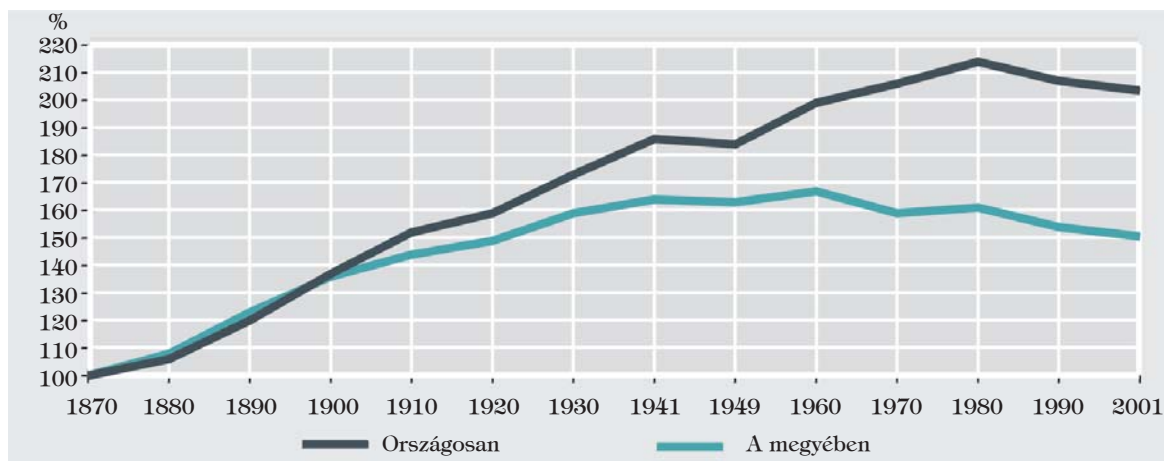

A megye a maival csaknem megegyező kontúrja a kiegyezés polgári közigazgatás-reformja kapcsán alakult ki. Az 1876. évi XXXIII. tc. alapján a Jászság, a Nagykunság, valamint a kettős vármegye tiszántúli részei, s néhány Pest megyei község egyesítésével létrehozták Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéet Szolnok székhellyel, 5 járással, 9 rendezett tanácsú várossal és 41 községgel. Az új megye eltérő történelmi fejlődésű, társadalmi szerkezetű, gazdasági struktúrájú alkotórészeket kapcsolt egybe. Ennek ellenére az egyesülés tartós maradt és mind a mai napig fenn áll. A megye mai lakossága lényegében a jász és a kun népcsoportok leszármazottai. A megye népessége az első hivatalos népszámlálás óta lényegében az országos tendenciának megfelelően alakult.

A Jászság és a két Kunság lakossága a régmúlt időkben, fő

Év	Összesen	Ebből		
		jászok	nagykunok	kiskunok
1495	14 190	5 640	5 550	2 900
1571	12 000	5 000	5 000	2 000
1699	9 252	6 930	648	1 674
1713	9 088	6 880	1 013	1 195

Jász-Nagykun-Szolnok megye népességszáma (1870=100)

Az Alföld szívében lévő megyét hét megye határolja. A térség felszíne tökéletes síkságnak mondható, melyet az alföldi táj sajátos formakincsei, az ún. kunhalmok tesznek színesebbé. Ezek olyan 5-10 méter magas, 20-25 méter átmérőjű kúp vagy félgömb alakú képződmények, amelyek legtöbbször víz mellett, de vízmentes helyen terülnek el, s nagy százalékban temetkezőhelyek, sírdombok, őr- vagy határhalmok. Eddig több száz bejárása, feltérképezése és leírása történt meg.

A térség gazdasági helyzetét, fejlődését – az utóbbi évtizedek kivételével – a mezőgazdaság határozta meg, a megye ma is az ország egyik éléskamrája.

A Jász-Nagykun-Szolnok megye földterülete művelési ágak szerint

(kataszteri holdban)

Megnevezés	Jászság		Nagykunság		Hevesi részek	
	1789	1850*	1789	1850	1789	1850**
Szántó	65 598	93 064	41 826	63 645	107 916	166 886
Rét, kert	36 579	35 742	19 620	26 438	175 125	81 446
Szőlő	1 231	3 389	1 031	2 283	3 894	5 386
Legelő	51 413	38 304	75 582	96 097	197 230	184 829
Erdő	466	2 419	290	..	1 117	100
Nádas	..	1 426	..	..	..	4 405
Terméketlen	..	18 737	..	6 495	..	47 928

* Alattyánnal, Jánoshidával, Monostorral és Kerekudvarral.

** Újszászal.

Az állatállomány megoszlása 1850-ben

(darab)

Megnevezés	Jászság*	Nagykunság	Hevesi részek
Ló	12 872	14 609	20 878
Szamár	281	219	217
Ökör	8 951	3 484	7 278
Tehén	12 853	6 989	12 590
Juh	84 211	107 544	100 620

* Alattyánnal, Jánoshidával, Monostorral és Kerekudvarral.

A vasúthálózat 500 km hosszú. Itt halad keresztül a Budapest-Záhony vasútvonal, amely Ukrajna és Oroszország felé, a Budapest-Lökösháza vonal, amely Románia felé biztosít vasúti összeköttetést. A Salgótarján-Hatvan-Szeged pályák észak-déli vasúti kapcsolatokat tesznek lehetővé. Szolnokon van az ország egyik legforgalmasabb és legkorszerűbb pályaudvara, amelynek kapacitáskihasználása részleges.

A megyében mintegy másfélszáz termálkút működik. A hőforrások hasznosítása Szolnokon a leg-sokoldalúbb, de külföldön is ismertek Berekfürdő és az Európa legmelegebb természeti gyógyforrásai közé tartozó Cserkeszőlő jódos gyógyvizei.

Itt található az ország második legnagyobb tava, az idegenforgalmi szempontból is kiemelkedő fontos-ságú Tisza-tó. Különleges tájegysége ez a megyének, ahol a háborítatlan természet együtt van a mester-ségesen kialakított tájalemekkel. Fejlődő idegenforgalmát tükrözik a következő adatok.

A Tisza-tavi idegenforgalom néhány jellemzője a kereskedelmi szálláshelyeken

1999. június–augusztus

Megnevezés	Összesen	Ebből: külföldi
Vendégek száma	20 241	3 455
Vendégéjszakák száma	90 492	25 611
Átlagos tartózkodási idő (vendégéjszaka)	3,9	7,4

A szolnoki színházi élet tekintélyes hagyományainak ma a Szigligeti Színház a folytatója, ahol az igényes darabok a megyén kívülről is vonzzák a látogatókat.

Az 1902-ben alapított és mai működő szolnoki Művésztelepen a magyar festészet számos kiválósága dol-gozott. Hagyomány a népművészet jelenléte, amely elsősorban a fazekassághoz, a hímzéshez, a szövéshez, a fafarágoshoz és a szűcs mesterséghez kapcsolható.

Komárom-Esztergom

A mai Komárom-Esztergom megyét két történelmi vármegye, Komárom és Esztergom vármegyéknek a Dunától délre fekvő területeiből alakították ki, melyek az évszázadok során hol együtt, hol különváltan éltek meg történelmüket. Esztergom vármegye az egyik legrégebbi vármegye és várispánság volt Magyarországon, központja az esztergomi vár. Keletkezését 1001-re teszik a krónikák. Ezen a területen építették fel az első keresztény templomot, itt született Szent István, aki később ugyancsak itt kötött házasságot Gizellával. 1001. január 1-jén Istvánt királlyá koronázták, és ettől kezdve Esztergom egyházi és királyi székhely lett. A történeti Komárom vármegye kialakulása is I. István korára tehető, központja Komárom vára volt. A komáromi az egyetlen várispánság, melynek birtokösszeírása fennmaradt,

az 1268-ban keletkezett összeírás 22 falut sorolt a váruradalomhoz. A tatárjárás után gyökeresen átalakult a településszerkezet és az etnikai struktúra, a települések mintegy egyharmada mindkét vármegyében végleg elpusztult, és a lakosság száma is jelentősen csökkent. Ennek ellenére már akkor is az ország legsűrűbben lakott megyéi közé sorolták a két vármegyét (mai területének egy km²-én 138 ember él). Telepesek jelentek meg Esztergomban és más településeken, a király sok területet eladományozott. Így a Csák nemzetség birtokába került Tata, Füzitő, Komárom vára, sőt szinte a megye egész területe, majd 1320-tól az esztergomi érsek kezére került, így ismét királyi birtok lett. Tata felemelkedése a XIV. század második felére tehető, 1397-ben Zsigmond királyé a vár. A tatai Öreg-tavat az ő uralkodása idején alakították át halastóvá. Később, 1467-től Mátyás királyé, aki ezen kívül a komáromi várban is építkezett, de Esztergomra is ugyanez mondható el. A király halála után Tata hanyatlása kezdődött el. Az 1510. évi Országgyűlést itt tartották a várban a pestisjárvány elől menekülven. Az esztergomi vár 140 évig az egyik legfontosabb magyarországi török végvár volt.

A XV. század végi összeírások szerint Komárom vármegyében 2162, Esztergom vármegyében 1322 jobbágyporta volt. Az 1553-as összeírás Komárom vármegye 49 helységében 506, Esztergom vármegyében 17 helységben 142 portát tüntetett fel. Az örökös csatározások miatt a XVII. század végére a települések nagy része újra elnéptelenedett, a megye területe hol Habsburg, hol kuruc fennhatóság alatt állt.

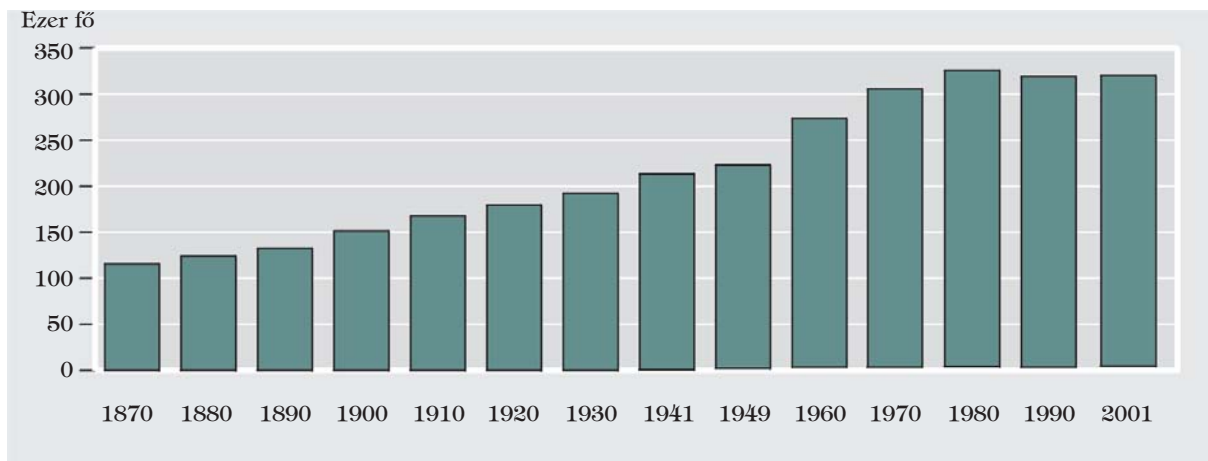
Az 1711 utáni népességnövekedés a természetes szaporodás, belső migráció és a szervezett telepítés eredménye volt (főleg katolikus német lakosságot telepítettek be, akik ötévi adómentességet kaptak, de ha a külföldi betelepülő kézműves volt 15 évi adómentességet kapott). Pilisszentlélek, Piliscsév, Kesztlőc, Dág, Sárísáp, Mogyorós, Tardos, később 1730 és 1746 között Bánhida, Bokod, Oroszlány, Vértesszőlős településekre szlovák nemzetiségűeket telepítettek. Alsógalla, Agostyán, Baj, Dunaszentmiklós, Felsőgalla, Kecskéd, Környe, Tarján, Vértessomló, Vértestolna, Szomód (ide szlovákok is jöttek), később Ácsterszér, Bakonyszombathely, Szomor településekre német nemzetiségűeket. Magyarokat 1724-ben költöztettek Hántára és Csatkára. A XVIII. század végére kialakult egy soknemzetiségű terület.

1720-ban összeírták az adózó főket, eszerint Komárom vármegye 79 településén 3033, Esztergom vármegye 46 településén 1613 adófizető családfő élt.

A XX. század második felében végzett népszámlálások nyelvismeretre vonatkozó adatai nem csak azt mutatják, hogy ezek a települések máig is őrzik anyanyelvi örökségüket, de a történelmi (be-, kitelepítések, népességcserék) események hatásai is pontosan nyomon követhetők.

A II. József által végrehajtott népszámlálás szerint Komárom vármegye 83 településén 111 039, Esztergom vármegye 45 településén közel 41 ezer fő élt. 1920-ban Komárom megyében 110 935, Esztergom megyében 55 793 a népesség száma. 1923-ban ismét együtt a két vármegye, Esztergom székhellyel.

Komárom-Esztergom megye népességének alakulása

Ezek a vármegyék már I. István idejében is jelentős gazdasági erővel bírtak, számos iparos, kereskedő telepedett le, amiben jelentős szerepe volt annak, hogy a dunai rév vámolóhelyként működött.

A XVIII. század 30–40-es éveiben a mezőgazdaság fejlődésnek indult, ezzel párhuzamosan megkezdődött a céhesedés. 1720-ban 86 mester dolgozott Esztergomban, 1772-ben 279 mester és 221 mesterlegény 63 inassal. Tatán 12 céh (fazekas, csapóipar-posztó-előállítás) tevékenykedett. Esztergom jelentősége a gabonában és a dunai vízi útban rejlett. 1745-ben fedezték fel Vértessomlón az első szénkibúvást, a század 80-as éveiben kezdték meg a szénkitermelést, de pénz- és szakemberhiány merült fel. 1781-ben Dorogon, Csolnokon is találtak szenet és a XIX. század második felében fellendült a széntermelés. 1891-ben alakult a Magyar Általános Kőszénbánya Rt., mely a Tatai-medence szénvagyonának kitermelésével foglalkozott. Az első csille szén 1896-ban került felszínre. 1898-ban Tatabányán 1250 bányász dolgozott, 124 ezer tonna szenet termelt, 1905-ben 1110 ezer, 1913-ban több mint 2 millió tonna szén került a felszínre.

A XIX. század második felében megindult az ipari fejlődés. A megyében 5000 iparos dolgozott (Tatán, Esztergomban ezer kézműves céhes). Az ötvenes években két cukorgyár, bőrgyár, pokrócgyár, több ecetgyár (Ászár, Esztergom, Kisbér, Tata) alakult.

1745-ben Mária Terézia szabad királyi várossá tette Komáromot, mely a gabonakereskedelem és a hajózás központja lett. A vasúti közlekedés is fejlődött, több irányban meghosszabbították a vasútvonalakat. 1892-ben Komáromban épült az Erzsébet-híd, 1895-ben Esztergomban a Mária Valéria-híd, melyet a II. világháborúban felrobbantottak, és 2001-ben újjáépítve átadtak a forgalomnak.

Az 1860–70-es években sorra alakultak még további gyárak pl. ácsi cukorgyár, keményítőgyár, tatai szőnyeggyár, lábatlani cementgyár (közülük még ma is több működik). A második világháborút követően Komárom megye jelentős ipari centrummá vált, székhelye ekkor Tatabánya lett. 1990 után a rendszerváltás idején megkezdődött a megye iparszerkezetének az átalakulása, a korábban meghatározó nehézipart a feldolgozóipar váltotta fel, a bányászat minimálisra csökkent. A tradicionális ipari üzemek tevékenysége mellett például meghatározóvá vált a személygépkocsi- és autóalkatrész-gyártás.

Az iparral együtt domináns a mezőgazdaság is, az 1800-as évek második felétől egyre jelentősebb a lótenyésztés Bábolnán, ugyanekkor az angol telivér tenyésztéssel megalapítják a kisbéri katonai ménest. Tatán juhokat, Esztergom környékén szarvasmarhát és sertést tartottak. Napjainkban elsősorban a sertés- és a baromfitartás a meghatározó (Bábolna). Az árterületen gabonaféléket, a hegyvidékek lankáin pedig szőlőt termelnek. 1865-ben a jégverés során Esztergom és környéke mezőgazdasági termésének 60–70%-a elpusztult, később 1880 és 1890 között a filoxéra elpusztította Esztergom szőlőjét csaknem teljesen, Tatán a domboldalakon pedig az ültetvény 80%-át.

A magyar államiság megteremtőjével Szent István királlyal kezdetjük a híres személyiségek felsorolását. Vitéz János, Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Jókai Mór, majd Babits Mihály műveiben jelennek meg az itt töltött évek. Egyes részei itt íródtak Németh László olyan fontos műveinek, mint a „Kapások”, a „Magyarság és Európa”, a „Cseresznyés” és a „Szerdai fogadónap”. Ászáron született Jászai Mari a legnagyobb magyar tragika, színésznő. A magyar történelem híres alakja, Táncsics Mihály is a megye szülötte, szülőháza Ácsteszéren várja az odalátogatókat. Jelentőset alkottak e tájon – hogy csak néhányat említsünk – Fellner Jakab, Bláthy Ottó, Korda Dezső, s az utóbbi évtizedben Makovecz Imre. De itt élt Farkasházy Fischer Mór keramikus is, aki a Tatai Fajansz Manufaktúrában töltött évek után alapította meg a Herendi Porcelángyárat.

Itt kezdte meg sportpályafutását a kalapácsvető Zsivótzky Gyula olimpiai bajnok, a kézilabdás Löwy Dóra. Évtizedek óta a tatai edzőtáborban készülnek fel Magyarország élsportolói a nemzetközi megméretetésekre. A százéves múltra visszatekintő olimpiai mozgalom világversenyein a megyéből 74-en vettek részt, közülük öten arany (Földi Imre, Buzánszky Jenő, Czibor Zoltán, Csernai Tibor, Szepesi Gusztáv), öten ezüst, heten pedig bronz érmet szereztek.

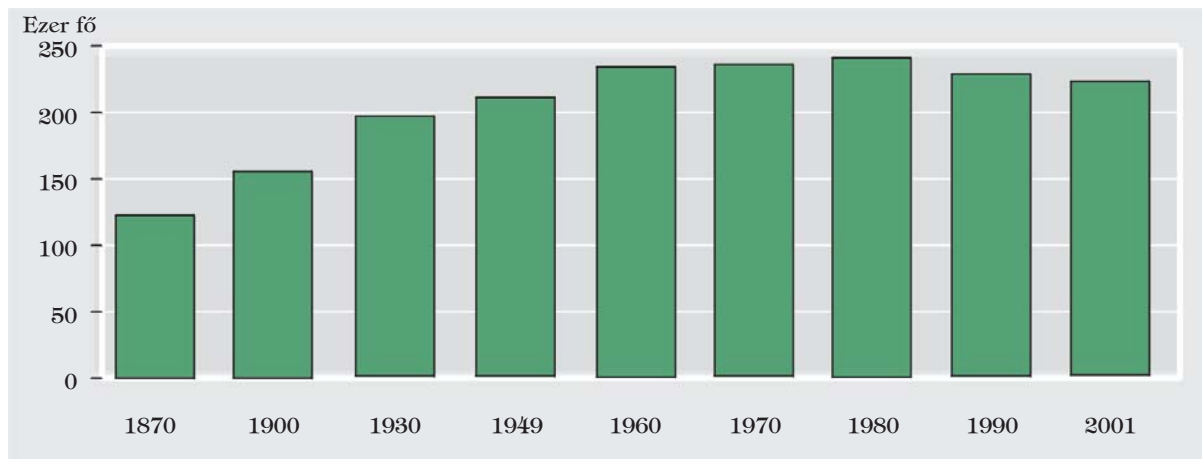
Nógrád

A Pest, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék koszorújában elhelyezkedő, észak felől a Szlovák Köztársaság által határolt Nógrád – Komárom-Esztergom után – az ország második legkisebb területű és egyben legalacsonyabb lélekszámú megyéje. Az 1950-ben kialakított Nógrád területe 2544 km², az ország területének 2,7%-a. A legutóbbi népszámlálás előzetes összesítései szerint 221 ezer fő él itt, az ország összlakosságának 2,2%-a.

A megye területe jellemzően hegyes, dombos vidék. Itt kapcsolódik egymáshoz az ország három jelentős hegyvonulata: a Börzsöny, a Cserhát és a Mátra. Északi részén, közvetlenül az országhatáron emelkedik a Karancs-Medves. A Cserhát észak felé fokozatosan ellaposodik, és az Ipoly folyóig terjedő Nógrádi medencébe megy át. Nógrád településszerkezete aprófalvas jellegű, a települések több mint felében ezer főnél kevesebben élnek.

Nógrád megye népességének alakulása

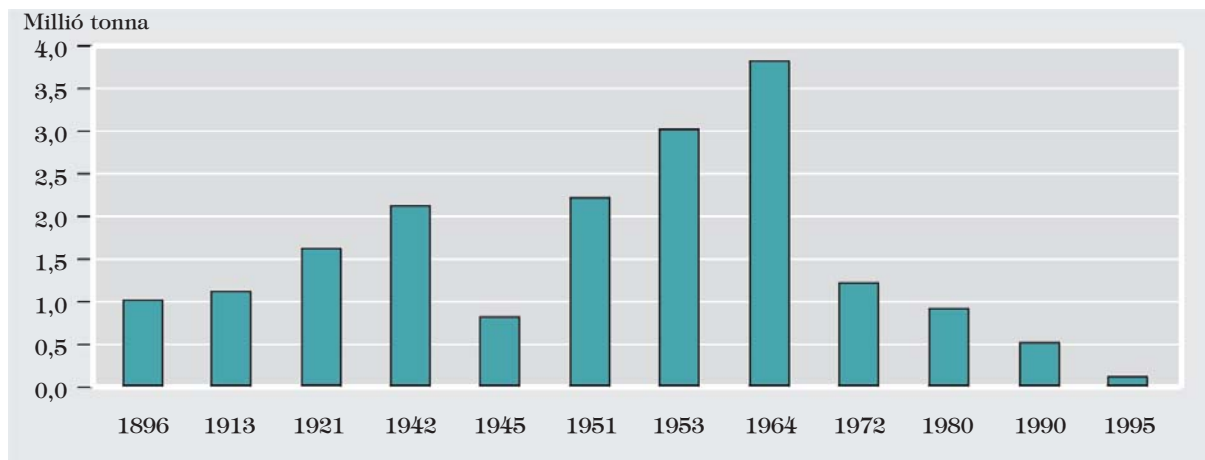
A történelmi események részeseként a régészet minden korról őriz értékes leleteket. Az időszámítás kezdetén a nomád, állattenyésztő jazigok és quadok lakták a megyét. Az észak felé irányuló kereskedelmi útvonal mentén alakult ki a terület első települése Philecia (Fülek). Később a gall eredetű cotinok, a kelta ozok, a germán, majd a bolgár, török, szláv törzsek éltek itt.

Honfoglaló őseink a szlávokat és a székelyeket találták a lakható folyóvölgyekben és a Cserhát erdeiben. Nógrádot Árpád vezér a Gyarmat, Jenő, Keszi, Tarján nemzetség között osztotta fel. A megye a X. század végén vált önálló területi egységgé. Katonai-biztonsági jelentősége számottevő volt, a XIV–XV. században

már 42 vár állt a területén. A határőrszolgálatot a palócok látták el, akiknek az ősei feltehetően székelyek voltak. Az 1867-es kiegyezés után ezen a vidéken is tért hódított a kapitalizmus. Beindult az 1768-ban Tarján határában talált szénre alapozva a nagyüzemi szénbányászat, új iparágak jelentek meg: pl. vasgyártás, üveggyártás.

A századforduló idején a főváros teljes energiaellátását a Nógrádi medence biztosította. A szállításra a Budapest és Salgótarján közötti vasútvonal kiépítése adott lehetőséget.

A barnaszén termelése Nógrád megyében

A dinamikus fejlődés a két világháború között megtorpant, majd azt követően a salgótarjáni iparmedence erőteljes fejlesztésével újra megindult, és kiterjedt a megye – addig csak mezőgazdasági jellegű – nyugati területeire is. Iparszerkezete egyoldalú volt, a nehézipari ágazatok domináltak, amelyek a tervgazdálkodás idején stabil piaccal rendelkeztek, a rendszerváltás óta azonban válságba kerültek. Az 1990-es évek elején nagyobb mértékben csökkent a megye ipari termelése, mint országosan. Az utóbbi 2–3 évben a kis- és közepes nagyságú, illetve a külföldi érdekeltségű vállalkozások létrejötte eredményeként már bővült az ipari termelés volumene.

A megye területén a természetes növénytakaró az erdő, Nógrád az ország legerdősültebb térsége. A talajadottságok a mezőgazdasági műveléshez nem jók, ezért kevés a szántóterület. A mezőgazdaságban a rendszerváltásig a növénytermesztés és az állattenyésztés veszteségeit még kompenzálni tudták a jól jövedelmező melléküzemágak eredményei. Ezek azonban önállósodtak, kiváltak a mezőgazdasági üzemekből, így azok többsége csődbe ment. Jól működik a bogyósgyümölcs-termesztés, a feldolgozó kapacitást ugyanakkor csak az elmúlt 1–2 évben fejlesztik.

Nógrád megyében az idegenforgalmi látványosságok nincsenek kihasználva. A megye a palóc népművészet fellegvára. A népi építészetével egyedülálló falu, Hollókő a világörökség része lett. A vidéken számos várrom található, amelyek közül érdemes megemlíteni a drégelypalánki, a hollókői, a nógrádi, a salgói, a somoskői és a szécsényi várromot.

A szlovák határ melletti Ipolytarnócon tekinthető meg a világ egyik leggazdagabb őslenyomat leletgyűjtése, amely az alsó miocén korból származik, kora 19–24 millió évre tehető. A fogmaradványok alapján 25 ősi cápa-fajt, 2762 lábnyom alapján 11 állatfajt azonosítottak itt. Ezenkívül 65 növényfaj több mint tízezer lenyomata, s további tíz fafaj megkövesedett törzsei találhatók a lelőhelyen. Európai hírű a salgótarjáni bányamúzeum is. A folklór népszerűsítését szolgálják Bánk, Buják, Kazár, Ráróspuszta évről évre visszatérő rendezvényei. Évente sok tízezer hazai és külföldi zarándok keresi fel a Mária kegyhelyről nevezetes Mátraverebély-Szentkutat.

Pest

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye 1950. január 1-jéig Magyarország legnagyobb közigazgatási egysége volt. Ekkor a területi átszervezés következtében alakult ki a mai Pest megye, melynek területe 6393 km². A megye jelenleg is az ország egyik legnagyobb közigazgatási egysége és népessége alapján az első helyet foglalja el a megyék között. A főváros után az ország legsűrűbben lakott területe, itt él az ország lakosságának egytizede.

Pest megye népessége – az 1980-as évekre jellemző megtorpanástól eltekintve – a XIX. század végétől folyamatosan növekszik, ami nagyjából vándorlási nyereségből adódik, és főként Budapest munkaerővonzásának köszönhető.

A boldogulásukat a fővárosban remélők egy része – részben adminisztratív okok miatt – nem tudott a nagyvárosban letelepedni, így a környék településeit választotta lakóhelyül.

A XX. század végén viszont – amellet hogy az ország más részeiből idevándorlók száma is jelentős – egyre több kellemesebb lakókörnyezetre vágyó fővárosi lakos települt le a megyében. 1990 és 2000 között 20 300 főről 32 600 főre nőtt a Budapestről kiköltözők száma.

Népességszám, népsűrűség, népszaporodás Pest megyében, 1870–2000

Év	Népesség (ezer fő)	Népsűrűség 1 km ² -re	A népesség	
			az 1870. évi	az előző
			népszámlálás százalékában	
1870	330	51,6	100,0	-
1880	354	55,3	107,2	107,2
1890	395	61,8	119,7	111,7
1900*	450	70,4	136,0	113,6
1910	524	82,0	158,8	116,5
1920	572	89,4	173,2	109,0
1930	633	99,0	191,8	110,8
1940	683	106,8	206,8	107,8
1950	687	107,4	208,1	100,6
1960	768	120,1	232,5	113,8
1970	879	137,4	266,2	114,5
1980	974	152,3	295,0	110,8
1990	950	148,5	287,7	97,5
2001	1 081	169,1	327,6	113,8

* Polgári népesség: 448 939.

Megjegyzés: 1870–1949 jelenlevő népesség, 1960–2000 lakónépesség.

A II. világháború előtti időszakban Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye városai közül a Budapest környéki 5 megyei jogú város – Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Rákospalota, és Újpest – népessége robbanásszerűen nőtt.

Pest megye az ország egyetlen megyéje, amelynek nincs önálló megyeszékhelye, ezt a szerepet esetében a főváros tölti be. A megye ily módon egyedülálló településszerkezettel rendelkezik, a városok száma jóval meghaladja a többi megyére jellemzőt, átlagos népességük azonban nem éri el a 20 ezer főt.

Pest megye mai területén a századforduló idején négy település – Cegléd, Nagykőrös, Szentendre és Vác – rendelkezett városi ranggal, melyek már a középkortól mezővárosok, illetve városok voltak. A városok száma hosszú időn keresztül nem változott. Várossá nyilvánításra először a hatvanas évek közepén került sor, az utóbbi 10 évben azonban jelentős mértékű urbanizációnak lehettünk tanúi. A nagy számú várossá nyilvánítás természetesen a viszonylag kisebb népességű települések körét érintette. Jelenleg a városok egyötödében a népesség száma nem éri el a 10 ezer főt, kétötödük 10–20 ezres, további kétötödük 20–50 ezres lélekszámú, s mindössze egy város (Érd) lakossága haladja meg az 50 ezret.

Budapesti agglomeráció

Év	Települések száma	Ezen belül: város*	Terület, km ²	Népességszám, ezer fő**
1930	21	5	262	415
1949	23	6	314	532
1970	44	2	1150	340
1997	78	8	2 024	608
2000	78	11	2 013	641

* A mindenkor január 1-jei közigazgatási besorolás szerint.

** 1970. évi népszámlálási, 1997 és 2000. január 1-jei továbbvezetett adat.

A főváros és a közvetlen szomszédságában fekvő települések összefonódását a főváros rendkívül gyors gazdasági fejlődése és népességyarapodása váltotta ki a múlt század utolsó évtizedeitől kezdődően. Felgyorsult a hagyományos falusi települések fejlődése, új települések keletkeztek. 1950-ben jött létre Nagy-Budapest, a fővárossal nagyrészt összenőtt 23 környéki település Kis-Budapesthez csatolásával.

Az agglomerációs gyűrű a megye egyre nagyobb területét foglalja magában. Az 1997-ben lehatárolt 78 település a megye területének háromtizedén helyezkedik el, ahol a megyei népesség közel kétharmada koncentrálódik.

Az agglomeráció településein lakók között általános jelenség, hogy lakóhelyükkel nem azonos településen dolgoznak. Sokuk munkahelye Budapesten van, illetve az ott lévő középiskolai és felsőfokú intézményekben végzik tanulmányaikat. Ugyanakkor a megye természeti értékei, a Dunakanyar, a Budai hegyvidék, a Ráckevei Duna-ág hagyományosan a fővárosiak rekreációs területei. Az 1996. évi adatok szerint a Pest megyében lakó aktív keresőknek több mint fele tartozott a naponta ingázók csoportjához, az agglomerációs övezetben pedig még ennél is nagyobb hányaduk utazott naponta munkahelyére, főként Budapestre.

Somogy

A történelem előtti időszak európai vonatkozásban is ismert lelete a Somogy megyei Ságvár település melletti ún. löszlelet: emberi település maradványai kerültek elő a Siófoktól délre levő község határában. Időszámításunk kezdete után kelták (oseriat törzs), rómaiak, hunok, germánok (osztrogótok, longobárdok), avarok, szlávok, majd magyar törzsek telepedtek le a megye mostani területén. A leghíresebb vezérek egyike Koppány volt, nevét Törökkoppány község neve őrzi.

A megye mint közigazgatási egység a honfoglalás után alakult ki: az idő tájt segösdí (mai neve Segesd) várispánságnak nevezték.

A török hódoltság alatt a lakosság számbeli fogyását a jobbágytelkek számának alakulása is jelzi:

1720-ban Somogy megyében 5 mezőváros, 9 nemesközség, 207 jobbágyközség és 1 lakatlan hely volt. A háztartások száma 4731.

A jobbágytelkek száma a török hódoltság alatt

Év	Telkek száma
1495	11 085
1534	7 348
1582	280
1622	235
1671	106

Balaton

A Balaton átlagos víztömege 2 milliárd m³.

2001 július közepén a siófoki Vízügyi Kirendeltség adatai szerint háromnaponta egy centiméterrel csökkent a tó vízszintje.

Az eddig mért legnagyobb balatoni viharok:

- 1960. augusztus 19. 37 m/s sebességű szélvihar
- 1972. május 19. 39 m/s sebességű orkán (140 km/óra)

1941. január 6-án reggel -27°C levegő-hőmérsékletet mértek a Balaton több part menti településén. A jégpáncél vastagsága átlagosan 60 cm-re hízott a tavon.

Szomorú "legek" a Balatonon

- 1976. július 9.: a mai Balatonboglár-Révfülpő közötti komp súlyos viharba került, 58 személy vesztette életét.
- 1954. május 30.: a Pajtás nevű gőzös borulása után 22 holttest került elő.

Közlekedés

A 1861-ben a Császári és Királyi Szabadalmazott Déli Vaspálya Társaság által épített Déli-vasút megnyitásával, majd a pálya továbbfejlesztésével-építésével 1873 őszére Budapesttől (a Balatont érintve) Zágrábon át Fiuméig lehetett utazni. 1872-ben adták át a forgalomnak a Dombóvár-Zákány vasútvonalat. Így vált lehetővé, hogy a megyeszékhely a Budapest és Fiume közötti nemzetközi forgalomba kapcsolódhatott.

A megye autóbusz-közlekedési menetrendjét 1934-ben adták ki.

A Balaton első lapátkerékes gőzhajóját, a Kisfaludyt 1846. szeptember 21-én bocsátották vízre.

A balatoni személyszállítás történetének 3 kiemelkedő évében (1975, 1978, 1982) a szállított utasok száma meghaladta a 2,3 milliót. 2000-ben már csak 1 millió 82 ezer személyt szállítottak.

A Szántód-rév-Tihany-rév közötti motoros kompforgalom 1990. évi szállítási teljesítményei ez idáig a legkiemelkedőbbek: 2 millió 675 ezer utast, 632 ezer személygépkocsit, 8 ezer motorkerékpárt, 6 ezer tehergépkocsit, 8 ezer autóbuszt és 11 ezer egyéb járművet szállítottak a közel 13 ezer forduló során.

Kulturális élet

A Kaposvári Csiky Gergely Színház – másfél évi munkálatok után – 1911 szeptembere óta működik, kora legnagyobb és legmodernebb színháza volt.

A megye leghíresebb festőművészei közül Zichy Mihály, Rippl-Rónai József, Vaszary János, Rudnay Gyula, Kunffy Lajos nevét említjük, napjaink reprezentánsa a Várda községben élő Szász Endre.

Az irodalom művelőinek végtelen sorában Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Fekete István, Fodor András, Takáts Gyula említendő.

A népművészet által vált ismertté elsősorban Buzsák, Csököly, Karád, Szenna községek neve.

Siófok neves szülötte Kálmán Imre. Balatonszárszón emlékmúzeum őrzi József Attila hagyatékát, Balatonszemesen a híres színművésze, Latinovits Zoltánról neveztek el Művelődési Központot.

Élővilág

Bőszénfán található Európa egyik legnagyobb zárt téri gímszarvas tenyésztete, mintegy ezer egyeddel.

A Somogy megyei Lengyeltóti határában található Európa egyik legnagyobb, összefüggő dióültetvénye, 144 ha területen.

Az 1971. évi Budapesti I. Vadászati Világkiállításon 521 darab magyar trófeát mutattak be, ennek 14%-a, 73 darab származott Somogy megyéből. 14 (!) somogyi gímszarvas agancsa aranyérmes volt, s két világhírű vadászterületünkről (Gamás és Lábod) került ki a 2. és 3. helyezett aranyérmes trófea.

1981. év a magyar vadászat történetének ugyancsak jelentős állomása. A Somogy megyei Pusztakovácsi község határában egy német vendégvadász (Werner Petznik) 16,04 kilogramm súlyú agancsot zsákmányolt, s ezt a trófeát a Zágrábi Vadászati Világkiállítás nemzetközi zsűrije 269,89 I.P.-vel világrekordnak minősítette.

Somogy megye országos hírű burgonya- és dohánytermesztő vidék. A megye délnyugati területein Szulok, Homokszentgyörgy, Lad, Lábod, Kadarkút, Nagyatád nevezetesek e tekintetben.

Somogy megye területének jelentős részét erdők borítják. Az erdősültség 1999 közepén 29,3%-ot tett ki, e szerint tehát a megye területének közel harmadán erdők találhatók. Országosan 19,1, a dél-dunántúli régióban 23,8% volt az erdősültség foka.

1881-ben az ország első ízben, úgynevezett „tenyészkörzetekre” osztása alapján Somogy megye a magyar szürkétenyésztő körzetek közé került.

1909 júniusában a nemzetközi tejgazdasági kongresszus megállapította, hogy Somogy megyében 11 szimentáli, 3 berni, egy inntháli és egy bonyhádi tehenészet működött.

Az 1948. évi Budapesti Tenyészállatvásár és Kiállítás kimagasló somogyi eredményeket hozott. A kiállított 453 egyedből a megye 159 darabbal vette ki a részét (31%), s ebből 66 darabot díjazott a szakmai bírálóbizottság. A szarvasmarha-tenyésztők körében kiadott díjak 47%-át somogyi tenyésztők kapták.

Ipar

1820-ban a kaposvári uradalomban virágzó malomiparról ad számot egy felmérés, 14 községet érintve.

Az első hazai gyáripari felmérés 1898-ban Nagyatádon a fonó- és szövőiparban tüntetett fel gyárüzemet. Ebben az iparágban ez volt akkor a megye egyetlen üzeme: Wollák és Berkovits gombkötő és paszomány-áru gyára. 46 munkást alkalmaztak.

Megemlítjük még...

Az I. világháború alatt lett Kaposvár „katonaváros” is. Itt állomásoztak a 44-es gyalogezred katonái, a híres somogyi „rosseb-bakák”.

Csik Ferenc, Kaposvár szülötte az 1936. évi berlini olimpián a 100 m-es gyorsúszás olimpiai bajnoka lett.

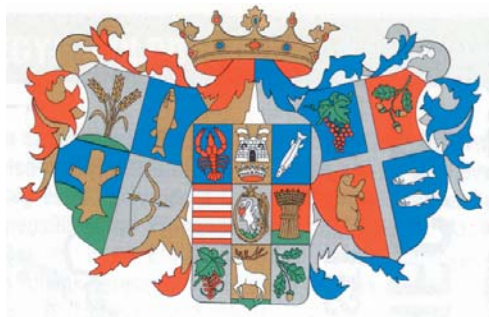
A II. világháború alatt a megyében több mint 3 ezer lengyel katonai és polgári menekült személyt helyeztek el elsősorban a Balaton környezetében, Bogláron, Zamárdiban, Kilitiben.

Somogyvamos község mellett létesült 1991-1992-ben, mintegy 120 ha területen a Krisna-Völgy Indiai Kulturális Központ és Biofarm.

Európa legnagyobb kiterjedésű (12 ha) nárcisos területe a Somogy megyei Babócsa község határában, a török időkben fennmaradt Basa-kertben található.

A megyében és országosan is egyedülálló hagyományörző gasztronómiai rendezvény a Nagyszakácsi községben immáron hetedik alkalommal megrendezésre kerülő Királyi Szakácsok Versenye. Az egyes korokra jellemző ételeket kizárólag csak az akkor ismert alapanyagok, nyersanyagok, fűszerek stb. felhasználásával készítik, korhű környezetben.

Szabolcs-Szatmár-Bereg

Az 1930. évi népszámláláskor a megyében egyetlen iparvállalat foglalkoztatottjainak száma sem érte el a száz főt. A hatvanas, hetvenes évek vidéki ipartelepítései során a helyzet javult, de ma is a legkevésbé iparosodott megyék közé tartozik.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét az országosnál lényegesen nagyobb természetes szaporodás jellemzi, ugyanakkor jellemzően magas a vándorlási veszteség is. Ez a megye gazdasági, társadalmi elmaradottságával van összefüggésben. A belföldi vándormozgalom a hatvanas években különösen élénk volt, amit jól mutat, hogy 1960 elején a 611 ezer lelket számláló megye lakónépességét az állandó és ideiglenes vándorlások több mint 100 ezerrel csökkentették.

A vándorlási veszteség nagyobb része, közel 60 ezer az állandó lakcím megváltozásának volt következménye.

A megyében a vándormozgalom hatására sok falu népessége számottevően csökkent, annak ellenére, hogy a vándorlási veszteség összességében több mint felét a természetes szaporodás – a születések és halálozások egyenlege – kompenzálta. Ezek a települések társadalmi és gazdasági értelemben is hanyatlanak.

A megye népességének alakulása

Időszak	Természetes szaporodás	Vándorlási különbözet	Tényleges szaporodás, illetve fogyás (-)
1960–1969	56 230	-101 735	-45 505
1970–1979	49 645	-28 759	20 886
1980–1989	14 574	-36 102	-21 528

Az elvándorlásokat a jobb megélhetési körülmények keresése motiválta, amit később a megyét is elérő vidéki ipartelepítés tompított.

Záhony nemzetközileg fontos vasúti csomópont, 1989 óta város. Ung vármegye egykori kisközségét az 1900-as évek elején közel 1200, jelenleg mintegy 4700 fő lakja. Az ország egyetlen és egyben Kelet-Közép-Európa legnagyobb átrakóközvetítője az ötvenes években alakították ki, és építették ki annak sokféle rendeltetésű infrastruktúráját. A mintegy 80 km² területre kiterjedő, az átrakó-, fogadó- és rendező-pályaudvarok, valamint azok kiszolgáló intézményei egész rendszeréből álló záhonyi átrakóközvetítő közlekedésgazdasági szempontból a megye legfontosabb üzemévé lépett elő, a település a „Kelet Kapuja” lett.

Virágkorában, az 1980-as évek elején 7200 embert foglalkoztatott. Az átrakóközvetítő napi forgalma az 1945. évi 700 tonnáról 1973-ra 32 ezer, 1980-ra 46 ezer tonnára emelkedett. Az 1980-as években Magyarország vasúton történő exportjának egyötöde Záhonyon keresztül hagyta el az országot, importjának fele pedig itt lépett be. Jelenleg is itt cserélődik ki a széles nyomtávú ukrán vasút és a magyar vonatszerelvé-

nyek idáig szállított áruja. Az átrakó körzet foglalkoztatási szerepe, teljesítménye napjainkban a korábbi töredéke.

Utolsóként 1963-ban a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Bátorligetet villamosították. Elsőként az ország települései közül is itt, Mátészalkán gyújtottak villanyt 1888-ban.

Az 1970-es árvíz során a megye akkori 158 ezres lakásállományából ötezer lakás ment tönkre. A károsultaknak kedvező építési lehetőséget biztosítottak, illetve a veszélyeztetett településeken építési tilalmat rendeltek el. A veszteségek Nagygécen olyan nagyok voltak, hogy a település közigazgatási értelemben megszűnt, a községnek mindössze 22 lakosa maradt. Az árvíz után Garbolc, Kishódos, Nagyhódos és Komlódótótfalu az árvízvédelmi gát és az országhatár közé került.

A megye keleti része (a Kisvárdá-Nyírbátor vonaltól keletre) műemlékekben rendkívül gazdag, köszönhetően annak, hogy ez a terület elkerülte a törökök pusztítását.

A megye és Nyíregyháza az ország legszínesebb vallási összetételét mutatja, mivel a római katolikus és a református vallásúak mellett sokan vallják magukat evangélikusnak és görög katolikusnak is.

A megye az ország gyümölcsöskertje, az ország gyümölcsösterületének egyharmadát adja (alma, meggy, szilva stb.).

Tolna

Tolna megyében a középkorban a történészek becslése szerint – a jelenleginél nagyobb területen – mintegy 500 település volt, 100 ezer fő körüli lakossággal. A törökdúlás következtében a települések nagy része pusztává vált, a népességszám jelentős mértékben csökkent. Az 1570–80 közötti török adóösszeírások alapján az első táblázat mutatja a megye területén kialakított 4 szandzsákban a települések és a lakosság számát.

A török kiverése után tíz évvel, 1696-ban végzett országos összeírás Tolna megyében 42 lakott helyen ezer családot (kb. 10 ezer főt) talált, és ezeknek is a fele a török elől idemenekült, illetve a hódítók által idetelepített rác volt. Ozorán egyébként nagy számban magyarok is laktak. A Rákóczi-szabadságharc után a rácok elvonultak a Duna-Tisza közére, amiben az is közrejátszott, hogy a pásztorkodó-katonáskodó nép nem akart a vármegyének adót fizetni. Emléküket a grábóci görögkeleti templomon túl sok faluban dülőnevek őrzik, pl. Rác-temető, Rácvölgy, Ráchegy. Jelenleg a megyében csak Medinán élnek kis számban szerb nemzetiségűek.

A megye népessége 1570 táján

Szandzsák	Összeírt helység	Adófizető gazdaság	Becsült népesség, fő
Szekszárdi	87	2 688	19 000
Simontornyai	77	1 400	10 000
Koppányi	36	465	3 200
Budai legdélibb része	8	155	1 100
Összesen	208	4 708	33 800

Népesebb rác települések, 1696

Település	Család
Tolna	29
Újpalánk	58
Grábóc	34
Döbröcköz	15
Paks	28
Ozora	25

A férfinépesség létszáma foglalkozásonként, 1748–87

Foglalkozás	Pap	Nemes	Tisztviselő	Polgár	Paraszt	Polgár és paraszt örököse	Zsellér	Szabadságolt katona	Sarjadék*	Egyéb
Létszám, fő	182	1 372	27	1 025	10 748	10 519	14 823	48	23 482	2 945

* Zsellérek, szabadságolt katonák, egyebek 1–17 éves gyermekei.

A németekkel és magyarokkal újratelepített megye lakosságát először az 1784–87-es II. József-féle népszámláláskor vették számba. Ennek során a megye 17 mezővárosában, 87 községében, 53 pusztáján

ténylegesen 131 317 főt írtak össze. A lakosság mintegy felét kitevő férfiak létszáma foglalkozás szerint a táblázatban foglaltaknak megfelelően oszlott meg. E felmérésnél érdekességgként Dunaszentgyörgyöt lehetne kiemelni, ahol az 1177 fős község 614 férfit tartalmazott, a nemesek aránya kétharmados volt.

Az első világháború előtti évtizedekben a nagybirtokrendszerből fakadó földhiány Tolnában is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy sokan vándoroltak ki – előbb Szlavóniába, majd mind nagyobb számban – Amerikába, Németországba. (Ebben a földínség mellett olyan tényezők is közrejátszottak, mint például a filoxérajárvány vagy a kevés ipari munkalehetőség.) A Statisztikai Hivatal adatai szerint, míg Tolna a kivándorolt lakosok száma alapján 1905-ben a dunántúli vármegyék között az ötödik volt, addig a világháború előtti években már az első.

A második világháborút követő időszakban az egyik fontos változás a megye életében a lakosságsere volt, amelynek során az itt élő németeket kitelepítették Németországba, és helyükre a határokon túlról, illetve az ország különböző területeiről hoztak magyar családokat. Az 1941-es népszámlálás adatai szerint az adott időben a megye lakossága 269 606 fő volt, és ebből 72 182 fő vallotta magát német anyanyelvűnek. Német nemzetiségűek ebben az időszakban főként a völgyeségi és a simontornyai járásban éltek nagyobb számban. A háború után kitelepítésükre három szakaszban került sor. Az elsőben az amerikai megszállási zónába (a majdani Német Szövetségi Köztársaságba), a második-harmadik szakaszban pedig a szovjet megszállási övezetbe (a későbbi Német Demokratikus Köztársaságba) vitték őket.

A német nemzetiségűek kitelepítése Tolna megyéből*

Év	1946	1947	1948	Összesen
Község	24	44	64	..
Kitelepítettek száma	15 992	7 228	12 031	35 251

* Füzes Miklós és Zielbauer György kutatásai alapján.

A kitelepített németek helyébe a megyébe főként bukovinai székelyeket és felvidéki magyar családokat hoztak.

A Tolna megyébe betelepítettek száma

Nemzetiség	Betelepítés éve	Községek száma	Betelepített, fő
Székely	1945	28	10 032
Felvidéki	1947–1948	55	6 022

A megyében közművelődés terén az erjedés igazából az 1848–49-es szabadságharcot követően indult meg. A szabadságharc vívmányainak (jobbágyfelszabadítás, polgári szabadságjogok bevezetése) köszönhetően jelentősen emelkedett az igény kulturális színvonal emelésére is. Ezt tükrözik a császári-királyi megyehatóság következő adatai.

Az elemi iskolák száma Tolna megyében, 1852

Járás	Iskolával rendelkező	Iskolával nem rendelkező	Iskolakötelesek száma	Iskolába járók száma
	községek száma			
Szekszárdi	15	–	5 459	4 722
Földvári	12	–	5 714	4 418
Bonyhádi	33	1	5 960	5 823
Simontornyai	31	2	4 777	4 489
Dombóvári	26	–	5 609	5 062
Megye összesen	117	3	27 519	25 514

Az alispáni iratok tanúsága szerint 1909 volt az az év, amikor a vármegye összeírta a területén található magántulajdonban lévő személy és teher automobilmek, voiturették (kiskocsik) és motoros kerékpárok állományát.

Automobilmek és motoros kerékpárok Tolna vármegyében, 1909. február

Sorszám	Község	Tulajdonos	Típus, gyártó	Lóerő	Megjegyzés
1.	Felsőtengelicpuszta	Gróf Benyovszky Rezső	Benz-Mannheim személyszállító gépkocsi	28–32	négyülékes
2.	Gindli család Tolna	Fichol Jakab	Puch-gyártmányú benzinerőre járó motor-kerékpár		
3.	Tolna	Szászi Lajos	Puch-gyártmányú benzinerőre járó motor-kerékpár	3	mellékkocsija van
4.	Bonyhád	Csík József	Ladvonecz és Heiszles Budapest személyszállító gépkocsi	5	mellékkocsija van
5.	Bonyhád	Mauthner és Schwartz cég	Reich János Graz motorkerékpár	12	4 üléses
6.	Szekszárd	Müller testvérek cég	Puch-gyártmányú voiturette	5	mellékkocsija van
				8–9	4 üléses

Egy 1860. március 27-én kelt császári rendelet – mintegy érzékeltetve az ágazat elterjedtségét – felsorolja, hogy Tolna vármegyében mely községek vannak „dohánytermesztésre jogosítva”. Ez az akkori 66 helység a mai közigazgatási besorolás szerint 54 Tolna megyei községet jelent. Jelenleg a megyében sem a gazdasági szervezetek, sem az egyéni gazdálkodók nem termesztenek dohányt.

A kiegyezést követően jelentősen felgyorsult a gazdaság fejlődése, és a megyében is érezte hatását. Bár ebben az időszakban Tolnában is sok ipari, kereskedelmi vállalkozás alakult, a megye arculata döntően mezőgazdasági jellegű maradt. Ezen ágazatban is jelentős előrelépés történt a gazdálkodás színvonala, a termékek nagysága, a feldolgozottsági fok és a termelői kooperáció tekintetében. Ez utóbbiakra példaként a

selyemhernyó-tenyésztés fejlődését említhetjük. A selyemhernyó-tenyésztés a reformkorig nyúlik vissza, amikor Bezerédj István a neves politikus és közgazda a birtokain az országban elsők között fogott ebbe a tevékenységbe, és propagálta azt. (Ennek volt egyik következménye a tolnai selyemgyár 1852-es alapítása.) Az azt követő évtizedekben a selyemhernyó-tenyésztés – miként azt egy 1905-ből származó alispáni jelentés is tanúsítja – mind jobban elterjedt a megyében. E szerint míg 1880-ban a megye 32 községében, illetve pusztáján 3415 kg selyemgubót termeltek, addig 1905-ben 130 településen 78 595 kg-ot.

A méhészet XIX. századvégi megyei fejlődését tükrözi Abaffy József méhészeti felügyelőnek az alispánnak tett 1902. évi jelentése, amely szerint, „a méhészet ezelőtt 10-15 évvel egy mellékes, semmibe sem vett mellékfoglalkozásnak tekintetett - manapság már számottevő jövedelmi forrást képez.”

A megyében a századforduló táján nagy jelentősége volt a falusi tejszövetkezeteknek, mint olyan termelői társulásoknak, amelyek – főként a Völgységben és a Hegyháton – elősegítették a termelési struktúrának a táji adottságokhoz való igazodását, ugyanakkor a tejnek a vajjá való feldolgozása révén az élelmiszeripar csíráit is jelentették. Egy 1902-ből származó földművelésügyi minisztériumi kimutatás szerint – akkori közigazgatási besorolás szerint – a megye 50 településén működött tejszövetkezet, közülük a legjelentősebbnek a bátaszéki, a cikói, a mözsi, a bonyhádi, a mórággyi, a zombai és a grábóci számított.

A gazdaság jellegéből adódóan a múlt század elején a megye népessége nagy hányadának jövedelme a mezőgazdaságból származott, és a nagybirtok szerepe is jelentős volt. Ez tükröződik abból a legnagyobb adófizetők névsorát tartalmazó listából is, amelyet a „Tolna Vármegye” című lap az 1909. szeptember 19-i számában közzétett.

Tolna megye tíz legnagyobb adófizetője (virilistái)

Név	Foglalkozás	Lakóhely	Fizetendő adó, korona
Gr. Apponyi G.	főispán, nagybirtokos	Hőgyész	42 960,84
Gr. Széchenyi S.	nagybirtokos	Nagydorog	18 356,14
Gr. Apponyi S.	nagybirtokos	Lengyel	14 871,75
Kunfi Károly	nagybirtokos	Tolna	13 818,26
Gr. Benyovszky Rezső	nagybirtokos	Felsőtengelicpuszta Gindli család	11 203,87
Wolf Henrik	nagybirtokos	Szekszárd	11 045,30
Stramer Vilmos	bérlő	Simontornya	10 678,94
Bischitz János	bérlő	Majsa	8 758,31
Sztankovánszky J.	nagybirtokos	Kajdacs	8 713,64
Hanzély János	nagybirtokos	Bölcske	8 251,66

Vas

Vas megye az ország legnyugatibb megyéje, területe már az i. e. IV. évezredben lakott volt. Az i.e. II. évezredből ismert rendkívül fontos kereskedelmi útvonal, a Baltikumot Itáliával összekötő borostyánkő út is a megyén haladt keresztül. Claudius Tiberius császár alapította Szombathely – a mai megyeszékhely – elődjét, Savariát, amely colonia rangot kapott, és a vidék fontos kereskedelmi és igazgatási központjává vált. A XI. század derekára kialakult nyugati határmegye székhelye Vasvár lett – innen ered a megye elnevezése – amely hazánk egyik legelső vaskohászati központja volt.

A középkorban a német császárok folytonos támadásainak elhárítására védelmi rendszert építettek ki a határszáron. A védvonalban fontos szerepet töltött be Kőszeg és Sárvár vára, továbbá a megye délnyugati sarka, az Őrség. Ez utóbbi Magyarország egyetlen olyan tájegysége, amelynek lakossága a honfoglalás óta folyamatosan egy helyben él. Ma az Őrség hazánk legnagyobb, 37 911 hektár kiterjedésű tájvédelmi körzete.

Mária Terézia alatt számottevően gyarapodott a megye, a gazdagodó nemesség vagyona egy részét pompás kastélyok építésére fordította. A XIX. század második felében megindult polgárosodás jeleként pedig vidéken családi kúriák sora jött létre. A megyében az 1970-es évek végén készült felmérés 49 kastélyt és 74 kúriát rögzített. Ezek egyharmada a II. világháború után üresen állt vagy hasznosításuk nem volt megfelelő, így állaguk jelentősen leromlott. A megye vezetése 1981-ben nagy nyilvánosság előtt meghirdette a „vasi kastélyfelújítási programot”. Ennek keretében az épületek új bérlőinek, kezelőinek nem kellett bérleti díjat fizetniük, de kötelezettséget vállaltak arra, hogy meghatározott időn belül felújítják az ingatlanokat, és gondoskodnak az üzemeltetésükről. Az országosan elismert kezdeményezés rendkívül sikeresnek bizonyult, a kastélyok, kúriák döntő többsége új gazdára talált, helyreállításuk megtörtént.

Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP), 1999

Megnevezés	Ezer Ft	PPS-ben*	Az országos	Az országos vidéki	Az EU (15) átlagának
			átlag		
			százalékában		
Vas megye	1 333	12 546	118	147	59,2
Nyugat-Dunántúl	1 301	12 550	115	144	57,8
Ország összesen	1 132	10 655	100	–	50,3

* Purchasing Power Standard: országonként tényleges vásárlóerőre átszámított euró.

A kastélyok, nemesi épületek körül szép parkok, arborétumok létesültek, amelyek bővelkednek természeti értékekben. A megyében lévő 11 védett arborétum közül nevezetesebbek a jeli, a kámoni, a sárvári, a szelestei, továbbá a körmendi Kastélypark. A Vasi- hegyháton található Jeli Arborétum messze földön hí-

res havasszépeiről (Rhododendron), a Szombathely központja közelében fekvő Kámoni Arborétum pedig az ország egyik leggazdagabb, 3000 féle fásszárú növényt tartalmazó gyűjteményéről. Kámon az erdészeti növénynevelés fontos kutatóbázisa volt.

Az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés rendelkezései Vas megyét rendkívül hátrányosan érintették. A korábbi 5036 km²-nyi területéből 1767 km²-ert elcsatoltak. A II. világháborúban utoljára szabadult fel a német megszállás alól az ország egyik legkisebb lélekszámú települése, Nemesmedves.

1945 után felgyorsult a megye ipari fejlődése. Az 1990-es rendszerváltást követően pedig dinamikus gazdasági beruházási tevékenység indult meg. Ennek során tőkeerős cégek telepedtek meg. A legfrissebb számítások szerint Vas megye ma az ország egyik legfejlettebb területe. Az egy főre jutó bruttó hazai termék nagysága alapján a megyék sorrendjében 1999-ben a második helyen állt.

Vas megye gazdaságában az ipar mellett – amely a megye bruttó hazai termékének mintegy felét adja – fontos szerepet tölt be az idegenforgalom. A minőségi turizmus alapját a gyógy- és termálvizek gazdagsága jelenti, amely évente a vendégek százezreit vonzza. A megyében jelenleg 9 településen 18 kiépített termálkút működik, és további 47 „lefojtott állapotban” várja a jövőbeni hasznosítást. Az egészségturizmus fellegvárát a nemzetközi jelentőségű Büki és Sárvári gyógyfürdők jelentik. A megye kereskedelmi szálláshelyein megforduló vendégek mintegy fele ezt a két települést keresi fel, a vendégéjszakákból való részesedésük pedig még ennél is magasabb.

A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma, 2000

Megnevezés	Vendégek	Vendégéjszakák	Átlagos tartózkodási idő, éjszaka
	száma		
Bük és Sárvár együtt	87 302	490 420	5,6
Vas megye	210 407	805 458	3,8

Vas megye sűrűn lakott, aprófalvas településszerkezetű. 1999 végén 1000 km²-re 65 helység, a megyék átlagának a kétszerese jutott. Itt van a Dunántúl legmagasabb pontja, a közvetlenül az osztrák-magyar határszélen lévő Írottkő, amelynek tengerszint feletti magassága 882 m. A hegy lábánál található Kőszeg Magyarország legmagasabban, 274 m-en fekvő városa.

Vas megyében 1990-ben a lakónépességnek csupán 2,5%-a, 6827 fő tartozott valamelyik etnikai kisebbséghez. Ennek ellenére a megye nemzetiségi összetétele változatos, cigányok, horvátok, németek, szlovének és vendek is élnek ezen a tájon. Az Őrségben található a Vend-vidék, amelynek 6 községében ápolja és őrzi hagyományait az ország szlovén/vend lakosságának 68%-a.

Veszprém

Veszprém megye az ország egyik legváltozatosabb földrajzi adottságokkal rendelkező vidéke a Dunántúl közepén. Földrajzilag nagyjából és egészében a Bakony területével azonosítható, amit peremterületei, a Balaton-felvidék és a Balaton északi partja tesznek festői szépségű egésszé. A földtörténeti múlt mindenkor biztosította az itt lakók számára a megélhetés forrásait. A jellegzetes felszíni kőzetek mellett értékes ásványi nyersanyagokat rejt a föld mélye, ami a XIX–XX. századi iparosítás alapjául szolgált, de még a XX. század végén is működtek országos jelentőségű ásványkincs-lelőhelyei.

Az ipar és az idegenforgalom a természet által felkínált adottságokra épült és fejlődött az elmúlt évszázadban. Veszprém megye arculatát természetesen számtalan más tényező formálta az idők során. A talajviszonyok nem igazán kedvezőek a mezőgazdasági termeléshez. A nagy összefüggő erdőterületek gazdasági célokat is szolgálnak, de jelentős természetvédelmi, turisztikai szerepük, és ideális

feltételeket nyújtanak a vadgazdálkodásra. Veszprém megye az ország 3. erdőben leggazdagabb megyéje.

Ki ne ismerné híres borait? Négy történelmi borvidék közül 3 a Balaton víztükréből sokszorozza az éltető nap erejét. A Badacsonyi, a Balatonfüred-Csopaki és a Balaton-felvidéki borvidék mellett a Somló hegyen termő furmint és juhfark is messze földön híres. E tájak szépsége önmagában is turisztikai vonzóerő, a bortúrákkal és a gasztronómiai élvezetekkel együtt kedvelt célpontja hazai és külföldi vendégeknek egyaránt.

Veszprém megyében 2000 végén 42%-kal többen laktak, mint 100 évvel korábban, és közel 60%-kal többen, mint az első hivatalos népszámlálás idején, 1870-ben.

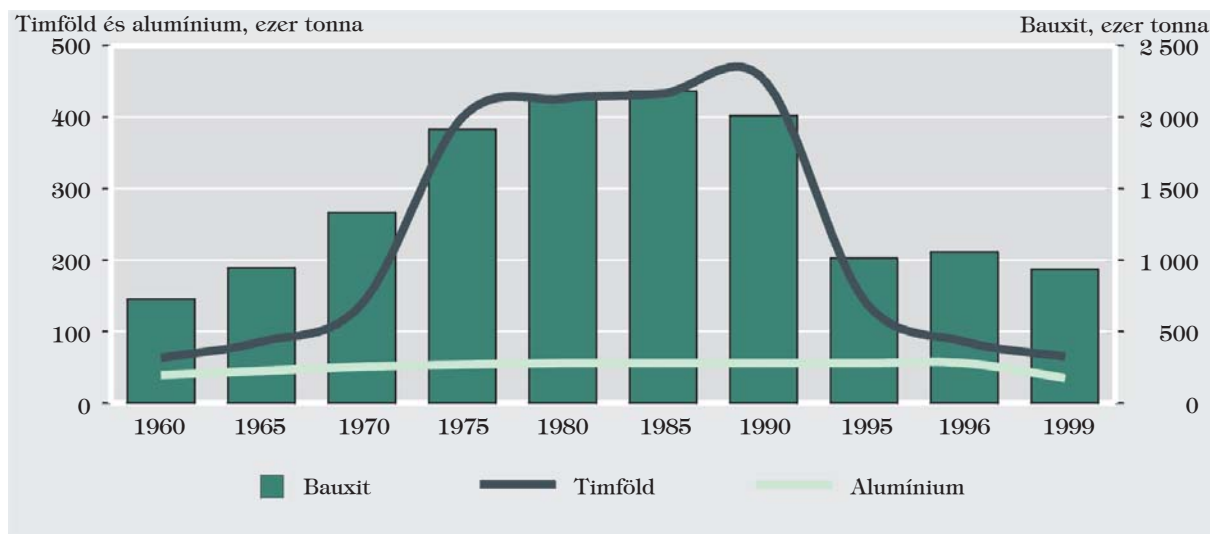
A népesség számának növekedését a munkalehetőségek bővülése előzte meg az 1920-as évek végéig mérsékeltebb, majd a harmincas években erőteljesebb ütemben. A második világháború vesztesége visszavetette, aztán a szocialista iparosítás újra elindította az itt lakók számbeli gyarapodását. Az 1970-es évek végéig tartó lendület megállt, és a megye lélekszáma azóta folyamatosan csökken, amelyben a gazdaságban bekövetkező kedvezőtlen fordulatok mellett egyre erősebben érzékelhetőek a kedvezőtlen demográfiai folyamatok is.

A gazdaságilag aktív népesség közel egyharmada még az 1996-os mikrocenzus idején is az iparban dolgozott. Az ipar máig ismert reprezentánsai a XIX. században kezdték tevékenységüket. Az alapításának 175. évfordulóját ünneplő Herendi Porcelángyár ma is méltán világhírű. 1841-ben avatták a balatonfüredi hajógyárat, 1876-ban kezdték el a várpalotai lignitlelepek feltárását és ezidőtájt indult az ajkacsingeri barnaszén kitermelése is. Az iparosítás az 1920-as évektől vett nagyobb fordulatot. 1921-ben alapították a fűzfői Nitrokémia elődjét, majd a harmincas években kialakult ún. „vegyipari ötszög” másik négy helyszíne Pét, Peremarton, Papkeszi és Várpalota lett. A háborús készülődés hozta létre előbbieket mellett a gépipar első nagyvállalatait éppúgy, mint a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaságot, amit 1937-ben alapított néhány nagytőkés vállalkozó a húszas évek elején feltárt Halimba környéki bauxitvagyon kitermelésére. Kezdetben még exportálták a nyers bauxitot, majd német nagytőkések belépésével 1941-ben Ajkán megkezdtek egy 20 ezer tonna kapacitású timföldgyár és egy 10 ezer tonnás alumíniumkohó építését. Az 1945 után

megkötött államközi szerződések értelmében az egész komplexum a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt. tulajdonába került, és csak 1955-ben lett teljes egészében magyar állami tulajdon.

A Veszprém megyei szénvagyron kitermelése az ötvenes évek végéig meredeken emelkedett, majd az olajválságot követő újraélesztési kísérlet után – a nyolcvanas évek közepétől – végképp átalakult. A várpalotai lignit kitermelése megszűnt, és az ezredfordulón már csak erőművi hasznosításra bányászták a barnaszenet is.

Bauxit-, timföld- és alumíniumtermelés Veszprém megyében

A megye ipari fejlődéséhez a gyáripár századeleji kialakulását követően a hadiipart is szolgáló ágazatok helyi nyersanyag bázisra épült vertikumai szolgáltatották az alapot, amit a szocialista iparosítás éveiben tovább bővítettek. Alapvető jellegét, a bányászat, a villamosenergia-ipar, a kohászat, valamint a katonai-stratégiai szempontokat is figyelembe vevő gépipari és vegyipari szakágazatok határozták meg a századvég utolsó évtizedéig.

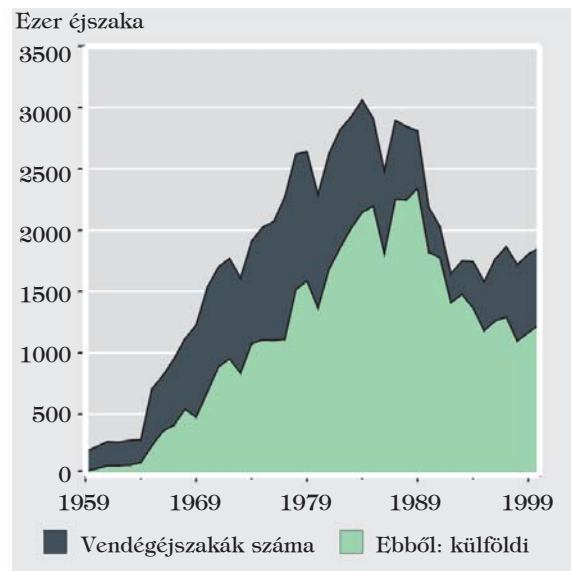
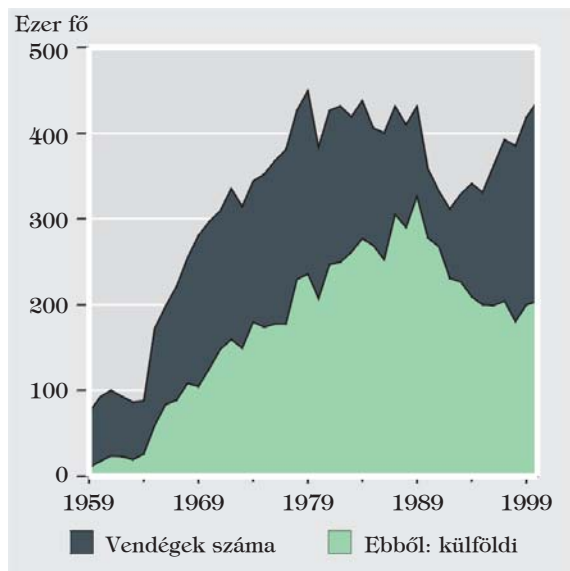
A tartósan konzerválódott iparszerkezet 1990 óta lassan változik. Mérsékeltebb teljesítmény mellett átrendeződik az ipari struktúra. Az ipari teljesítmények szintje 2000-ben az 1989. évinek 70%-ánál tartott. Az ágazati rangsor elején a kohászat és fémfeldolgozás áll, amit a gépipar és a vegyipar követ. Ez a négy ágazat az ipari termelés közel kétharmadát képviselte, az élelmiszeripar további 12, a nemfém ásványi termékek 11%-os aránya mellett a bányászat 3%-ra zsugorodott az ezredvégén.

Az ipar megújulásának feltételeit segítette a beáramló külföldi tőke. Az ipari beruházások több mint felét külföldi érdekeltségű vállalkozások valósították meg az utóbbi évtizedben. Az ipari vállalkozások egy-negyede külföldi érdekeltségű a megyében.

Veszprém megyében a környezetvédelemre geológiai adottságából adódóan kiemelt figyelmet kell fordítani. A Dunántúli-középhegység teljes területe összefüggő karsztos kőzet, vízföldtani egység, óriási hideg karsztvíz készletekkel. Az ipari tevékenység által ejtett sebek rehabilitálása mellett gondos odafigyeléssel kell óvni a tájat. Kiemelt jelentőségű a Balaton környékének védelme. A Balaton-felvidéki Nemzeti Park 1997. szeptember 17-én alakult, 57 ezer hektár területe 6 nevezetes tájegységet foglal magába, Veszprém megyében a Tihanyi-félszigetet, a Badacsonyt, a Pécselyi és a Tapolcai medencét (ezen kívül a Keszthelyi-hegységet és a Kis-Balatont).

Budapest után a Balaton a legnagyobb idegenforgalmi vonzerő országunkban. Lóczy Lajos a maga sajátosan szép stílusában (1894-ben) így írt: „Magas partok, lépcsőzetes hegyoldalak, vulkáni kúphegyek – melyeknek hasonmása remek csoportosulás és szabályos formák tekintetében aligha létezik még valahol –, messzire lenyúló öblök, sík környéke váltják egymást a Balaton kies partjain.”

A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma Veszprém megyében

A megyébe látogató vendégek számát 1959-től követhetjük nyomon a grafikonon. A hatvanas évek közepétől a hetvenes évtized végéig folyamatosan nőtt a vendégforgalom, és még tíz évig nagyjából ezen a szinten maradt. A kilencvenes évek elején visszaesett, aztán ismét fellendült a turizmus, miközben a vendégek országok szerinti összetétele megváltozott. A környező (volt szocialista) országokból hosszabb nyaralásra érkező vendégek helyett a kontinens nyugati feléről idelátogatók népesítik be hosszabb-rövidebb időre a partot.

„A Balaton Európa nyugati felének legnagyobb méretű tava...”, így kezdődött az a mondat, amelyben Cholnoky Jenő, a földrajztudós (1918-ban) a tó pontos koordinátáit meghatározta. A megadott koordináták azóta lényegében nem változtak, és a természeti táj éppoly magával ragadó. Vendégváró a megye számos szép vidéke, a védett természeti értékek és a történelmi települések műemlékei is.

Veszprém, a megyeszékhely évszázadokon át volt egyházi és kulturális központ a Dunántúl közepén. Kevesen tudják, hogy a XIII. században híresnek és a párizsival egyenrangúnak tartották jogot és szabad művészeteket tanító főiskoláját. (Csák Péter hadai égették fel, de a középkor végén, Mátyás király uralkodása idején ismét kulturális központ lett Veszprém.) I. István a királynék székhelyévé tette a várost. A veszprémi püspök a királynék kancellárja volt a királynék megkoronázásának jogával felruházva (1867-ben Ferenc József feleségét Erzsébetet és 1916-ban Zita királynét is a veszprémi püspök koronázta meg).

Veszprém ma egyetemi város. Kezdetben vegyészmérnököket képeztek, és a vegyipar egyik kutatóbázisa volt. Az 50 éves múltra visszatekintő intézmény az utolsó évtizedben óriási változáson ment át, fejlődése felgyorsult. Új karok és szakok indultak. Az egyetemi integráció keretében pedig a nagy múltú keszthelyi Agrártudományi Egyetem Georgikon karával egyesülve közel hétezer hallgatót fogad be.

Zala

Göcsejben „szegekből” alakultak települések. A szeg a domborzati és vízrajzi adottságokhoz alkalmazkodó törpefalvak neve volt, bár erre utal Zalaegerszeg, a megyeszékhely neve is.

A térségben a dombok alsó harmada és a déli lejtők voltak a legalkalmasabbak – a kezdetben mindössze néhány család – letelepedésére és megélhetésére. Erdőirtással tették művelésre alkalmassá a házak környékét, a későbbi túlnépesedés esetén pedig újabb közeli dombháttra „rajzoltak ki” a telepések. A -szeg, -szer elnevezések rokon szavak. Többféleképpen értelmezik; folyók, utak, völgyek, erdők, stb. szegleteként, a művelésbe vont terület „fölszegéseként” vagy „körül-szegéseként”.

Régmúlt időkig mintegy 30 „szeg” elnevezésű település vagy településrész volt található a megyében. Jelenleg 6 település (köztük Zalaegerszeg) viseli ezt a nevet, az öt községben az átlagnépesség 260 fő. Becsvölgye község öt „szeg” és egyéb települések egyesítése során jött létre.

A török hódoltság tette szükségessé a határvédelem új formájának kialakítását. A megye területének nehezen járható, mocsaras jellege miatt a védelemre apró végházak és „sövény közé döngölt földből épített kis végvárak” mélységben is tagolt rendszerét építették ki. Napjainkban kevés nyom maradt, pl. Kemenden a várdomb, Pölöskén, Szentgyörgyváron a rét kis dombjai. Zalaegerszegen megyeházat, Türrén szerzetesházat, Zalaszentgróton kastélyt építettek a helyükre, Zalalövön, Salomváron, Zalaváron viszont nyomtalanul eltűntek.

A kedvező földtani felépítés mellett a megye geotermikus adottságai is jók, ugyanis kisebb mélységekben magasabb hőmérsékletű vizek találhatók. Ezen túl a neocén korú tározók aljzatát képező mezozorás tárolók gyakorlatilag végtelen utánpótlásúak.

Jelenleg a megyében 5 gyógyvízzel és 29 termálvízzel rendelkező település található, azaz minden nyolcadik település a geotermikus energia potenciális kiviteli célobjektuma.

Hévíz gyógyító hatása több évszázada, sőt évezrede ismert. A tó szélén nagy mennyiségű őskori és római kori kerámiatöredéket, a II-III. századból ezüstérméket találtak. Az első írásos adatok több mint 400 évesek. Zalakaros gyógyfürdője az elmúlt negyedszázadban indult lendületes fejlődésnek.

A gyógyforrások meleg vize az ember legősibb gyógyszere. Igaznak tűnnek a középkori kanizsai kapitány szavai, melyek szerint: „A fürdő, a bor árt a test egészségének, de a fürdő, a bor visszaadja a test egészségét.”

A hazai kőolaj- és földgázbányászat Zala megyében kezdődött 1937-ben. Hosszú időre visszanyúló fáradtságos munka eredményeként az angol-amerikai tulajdonú EUROGASCO kutatásait Budafapuszta térségében siker koronázta. A kutatásban jelentős szerepet játszottak Pávai Vajna Ferenc és Papp Simon geológusok. Az első kút napi 60 m³ olajat és 10 ezer m³ gázt termelt. Az eredmények alapján 1938-ban megalapításra került Magyar Amerikai Olajipari Rt. (MAORT). A zalai kőolajtermelés 1940-ben már az egész ország szükségleteit fedezte. A MAORT világszínvonalú technikát, magas szintű munkakultúrát és kiemelkedő szociális ellátást honosított meg a megyében. A hadiállapot miatt az olajkutakat 1941-ben

kincstári használatba vették, és a túltermelés miatt hozamuk hamarosan csökkent. A háború után a vállalat politikai ütközőpont lett, 1948-ban került sor a hírhedt, koncepciós MAORT-perre, majd az államosításra. 1951-ben feltárták az igen gazdag nagylengyeli olajmezőt. A rablógazdálkodás miatt azonban ez is hamar vizesedni kezdett. Az 1970-es évek elejétől már fokozatosan üzembe léptek az alföldi lelőhelyek, a zalai mezőkön pedig másodlagos és harmadlagos eljárásokkal folytatódott a kőolaj- és a földgáz kitermelése.

1980-ban elkezdődött az 1835 és 1922 között lecsapolt Kis-Balaton rekonstrukciója annak érdekében, hogy az eredetihez hasonló körülményeket visszaállítva a Zala folyó által szállított szennyeződés itt, és ne a Keszthelyi-öbölben rakódjon le. (Az említett lecsapolással a mocsár szűrő jellege megszűnt, s a Kis-Balaton eredeti élővilága nagyon szűk térre szorult vissza.) A helyreállítás eredményeként rövid idő alatt rendkívül gazdag növény- és állatvilág alakult ki, napjainkig több mint 200 madárfajt figyeltek meg, ebből kb. 100 itt fészkel.

A Kis-Balaton mint nagy kiterjedésű (a tájvédelmi körzet területe 147,5 km², melyből 14 km² a szigorúan védett terület), összefüggő élőhely, Európában is egyedülálló értéket képvisel. A vízi-mocsári állatvilág számára biztosítja a fennmaradáshoz, szaporodáshoz szükséges táplálkozó, pihenő és szaporodó helyet. A Kányavári-szigeten található a tájvédelmi körzet egyetlen szabadon látogatható területe pihenőparkkal és kilátótornyokkal.

A zalavári Várszigeten található a Cirill-Metód emlékmű (alkotója Janzer Frigyes), melyet a szláv írásbeliség két reformátora és keresztény térítője 866–67. évi tartózkodásának emlékére állítottak 1985-ben.